

КРОБКА

П І Д У В А Г У
в к р а ї н с ь к о г о г р о м а д я н с т в а .

Вступаючи в новий рік нашого видання, кличемо й далі до тісного об'єднання молоді літературні й мистецькі сили.

Закликаємо до співробітництва, до моральної й матеріальної допомоги.

Пожертви на літ. фонд „Веселки“ просимо надсилати по адресі:

Ф. Крушинський, Ліпова, 64, мешк. 8. Каліш, Польща.

Колегія: Ф. Крушинський, Є. Маланюк, М. Селегій,
І. Зубенко, А. Коршнівський.

РІК ВИД. II.

В Е С Е Л К А

ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК.

Ч. I.

січень—1923 р.

м. каліш, польща.

З м і с т.

Данило ЛЕВСЬКИЙ. 22 січня.	5
Борис В. 9 січня 1918 р.	6
Василь ЛІМНИЧЕНКО. 22 січня 1918 р.	7
І. З—ко. 1918 ²² 1923 р.	—
Олекса КАРМАНЮК. Моє хотіння.	8
І. Л—О. Провієти діла.	—
ПАН. Ідем.	9
Ст. РАТИЧ. Духам владних.	—
М. ОСИКА. Дольпрозо лігно.	10
С. ДОВГАЛЬ. З мого щоденника.	12
Р. СКАСЬКИЙ. По січі...	—
Евген МАЛАНЮК. Чорне.	13
Борис ГОМЗИН. Вам пієню заспівати...	—
М. СЕЛЕГІЙ. Косарі.	14
А. ПАВЛЮК. З старого зшитку.	—
Ф. КРУШИНСЬКИЙ. Епілог.	15
Аполонія ЛИСТОПАД. Присяга.	16
Іван ОЛЬБРАХТ. Пятій акт.—	—
Польська критика про Павла ТИЧИНУ. Переклав з польськ. Ол. КАРМАНЮК.	28
Клим ПОЛЩУК. З виру революції.	29
Бібліографія.	38
Хроніка.	41

* * *
Вірте! (Не лірте!) Йдіть!
Фанфарами крикніть в мочі—
Дізи, дізи в ключі!

Павло Тичина.

Великим цвинтарем замовкли степи Батьківщини нашої в червоній заграві Другої Руїни. І сонце Дорошенка ще на встає.

Новим Батиєм насіли на груди Народу Українського орди відвічного ворога І, як древле, справляють гучний бенкет кривавої перемоги.

Ще раз Народ Український, що проковтнув черноземними нетрями—Хозарів, Половців і Печенігів, мусить проковтнути і цей останній наїзд Сходу.

І даремно радіє зухвалий ворог: переможено не Народ Український, а лише метод його боротьби.

Цим методом був—багнет, несвідомий своїх національно-державних завдань.

Ті, кому випало першими зустріти Відродження України, зробили все, щоб скерувати окіян національного повстання в штучне русло інтелігентської доктрини, а з нації—створити партію.

Ще й сьогодні є серед нас національні каліки, які борються з „реакцією“ і „большовиками“.

Відкриваємо америку цим кастратам: ми боремося з московською нацією.

Цю боротьбу, незалежно від інтелігентських мудрувань, провадить озброєний національним інстинктом—Народ Український.

Вам, молодшому поколінню Українському, що гартуєте душу в грозі й бурі визвольної боротьби, що залізом і кров'ю останніх п'яти літ скріпили серця, випадає нині, в час примушеного мовчання гармат, нове завдання:

створити національну культуру

і тим зміцнити сили Народу в його визвольних змаганнях.

Тільки національна культура дає географічно-етнографічному тілу—душі й воно стає живою й непереможною Нацією.

Вам, поети, малярі й музики, різьбярі й актори українські, вам, облич-

ця Нації Української, історія наказує створити нині Українську Легенду, заспівати Поєму Нації.

Словом, фарбою, лінією, жестом, звуками неймовірно-могутніх маршів і гімнів—ви мусите zorganizувати, запалити народні маси й нагхнути їх на останній нещадний бій—не з „червоними“ чи „чорними“, не з „большовиками“ чи „меншовиками“, а з одвічним ворогом України.

Ви мусите звести нашу національну культуру в перші шереги національних культур Європи, бо тільки національна українська культура поставить світ перед фактом: Самостійна Україна

Так геть же брудні лахміття ворожої псевдокультури! Випростаймо трьома століттями зігнуту спину!

Геть позичені марсельєзи вчорашнього дня!

Для заліза й бетону сучасности потрібні: криця й вогонь!

Нова доба, доба національних революцій—вимагає нової музики, нового мистецтва.

В нашій маленькій задротяній каплиці ми передчуваємо пришествіє на Україну нового Шевченка: перед нашими очима предтеча—Тичина!

Вже народжується Нове покоління українське!

Вже гуде черноземний везувій України!

Слава національному мистецтву українському!

Слава тим, що на могутніх хвилях нових марсельєз—аргонавтами

попливуть за золотим руном Держави Української!

Готуймось аустрінити сліпуче Завтра, Веселка—це кінець вчорашньої бурі і хвилинка спокою перед новим гураганом.

ФЕДОР КРУШИНСЬКИЙ.

ЄВГЕН МАЛАНЮК.

МИХАЙЛО СЕЛЕГІЙ.

ІВАН ЗУБЕНКО.

АНТОНІЙ КОРШНІВСЬКИЙ.

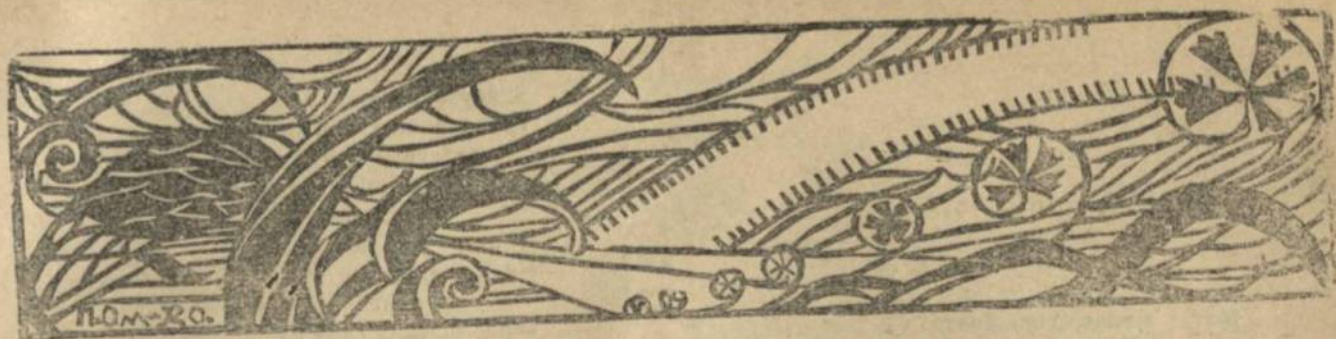
В п'яту річницю

проголошення

САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ.

22 січня 1923 року.

На чужині.

ДАНИЛО ЛЕВСЬКИЙ.

22 СІЧНЯ.

Хоч ми й на чужині святкуєм цей день,
Та смутку в цей день ми не знаєм;
Ми голосно, щиро і всі, як оден,
„Живи Україно!“ гукаєм.
Хоч ми й на чужині святкуєм цей день...

Настане, ми певні, сподіваний час:
У Києві сурми заграють,
І знов на цім світі, хоч би вже й без нас,
Ті самі слова пролунають.
Настане, ми певні, сподіваний час...

Спочине змордований рідний наш край,
Минуться тяжкі наші муки
І в тихих оселях, хороших, мов рай,
Не будуть сичати гадюки.
Спочине змордований, рідний наш край...

Ми віримо в світлі, майбутні часи,
В красу боротьби й перемоги,
І з вірою в святість такої краси
Не зійдем з одної дороги.
Ми віримо в світлі, майбутні часи...

Ціною життя ми досягнем мети:
Де нині Велика Руїна,
Там мусить повстати й зрости
Могутня і Вільна Вкраїна.
Ціною життя ми досягнем мети.

І-1923
К а л і ш.

9 СІЧНЯ 1918 р.

Мати! Неньо, годі спати:
 Сонце на Вкраїні!—
 Подивись в віконце хати,—
 Слухай: Пісня степеніне—
 — До Життя!
 Пріч пішла темрява—ніч.
 Серед пісень
 Ясна мрія стане.—День
 З Небуття.
 Мати, Мати казка мрійна
 редилася в тюрмі брудній:—
 Україна Самостійна.
 Гей, за нею в бій!
 Немає меж. Немає Стін.
 Огонь свободи ясно сяє.
 Святої Софії дужий дзвін
 на майдан скликає
 України народи.
 На Свято, на Свято! О, Мати,
 Золотая Мати! Мати розіпята,
 Простора блакить!
 Нині по цілій Вкраїні
 Будьмо себе братньо обіймати—
 Жить!
 Під тиском пужого народу
 впадуть скривавлені твердині.

Впадуть вони!
 Твої від віку відьнілі лани
 І рабством скутії пустині
 Піснями вкриються
 Свободи!

А старенька Мати:
 Не дзвін, ой, не дзвін то, любий сину,
 на майдан скликає—
 ворог лютий Україну
 Нині наїзжає...
 Ой, не радій, сину, не радій!
 Півночі обрій
 Хмари криють.—
 Буде бій...
 Заревуть гармати
 на Україні...
 Золоті ниви
 Зчервоніють
 Кровю—рутою...
 Ой, буде поживи
 Гайворонню лютому...

22. II. 1918 р.
 Київ.

ВАСИЛЬ ЛІМНИЧЕНКО.І. З--КО.

22 СІЧНЯ 1918 р.

1918 $\frac{22}{1}$ 1923 р.

В святині сьотлітнього терему
Перегоріли свічі,
А з Мученика блиски діядему
 На наші впали вічі...
 Бо несли ми Йому велику жертву
 Сяйливих сліз і крови
 І вірили, що Він воскресне з мертвих
 Тай оживе на нзво...
 Враги нагробник, плитою забитий,
 Шаблями зберігали,
 А ми при ньому, тихі й сумовиті,
 Своє життя складали...
 Гонили нас світами, розпинали,
 На кігтях розносили,—
 Та не втихали боеві гейнали,
 Не слабили наші сили!
 А ось стихії чарівливий гомін
 Понад степи понісся,
 Над Київом заблис чудесний промінь,
 Веселкою розрісся.
 І заскиглила розворушним громом
 Стара, козаца Мати,
 Стрясла святим своїх діток хоромом
Ох Дону по Карпати!
 Життям залебеділа вся країна
 Престора та безмежна,
 Проголосила слово Україна,
 Соборна, Незалежна...

Гомонять і рокоцуть літаври—
 Над Софією срібна луна;
 Виграва малиновий сп в Лаври:
 „Йде рясна українська весна!..“

Гей, понісся той гомін широко:
 Від Кубані до хмурих Бескід...
 Воля! Воля!.. Побожнее око
 Шле молитву в блакить, в небозвід...

Ой, далеко весна!.. Хуртовини!..
 Скаженіє, шаліє зіма—
 Леденить і степи й полонини...
 Скута саваном, Мати—німа!..

І лиш блимає дар Прометей
 Десь у серця глухих тайниках,
 І проміння чуття золотее
 Гіробуравлює мертвий той дах!..

Ой, проб'є і попалить всі грати,
 Знов на всі засіє кінці:
 Ще не вмерла козацькая Мати!
 Ще шаблюку ми маєм в руці!

МОЄ ХОТІННЯ.

Хочу я
— щастя рідній землі!
Хочу я
— добра й слави їй.
Хочу я
— віри й перемоги!
Хочу я
— Волі і Держави.

* * *
Хай лють ворожа
— розсядеться!
Хай міць брутальна
— розвіється,

Як імла при сонці,
Як дим при вітрі!

* * *
Хочу я
— розправи лютої,
Кочу я
— помсти невгасимої
— за зтоптані лани,
— за сплюндровані городи,
— за глум і поневолення,
— за осоружне панування!

* * *
І вірю я,
що настане день для нас!
І певен я,
що здобудемо, що поверне-
мось!

ПРОВІСТИ ДІЛА.

Як сонце заходить під вечір,
і хмаряться плеса червені,
і тихо, так тихо кругом,
я бачу:

Далеко від мене
під неба заплаканим тлом
яріють черлених шити.
Як сонце заходить під вечір,
шляхи всі туман застила,
(Беззоряна нічка надходить
й ховає в подолки хмарин
голівоньки втомні верхів—)

мені тоді трава
розказує брязкіт мечів.
(Верхи у хмаринах поснули,
брат смерти панує кругом—)

Під вечера тиху молитву
я чую:

Ще Вої не вснули!
Хоч Рідна Земля за холмом
знад річки Каяли і Сули
їх Душі злетілись на битву!!
(...і Див їх іще не зборов?...)

Під вечера світлу молитву
крівава їм стелиться Путь—
а Комоні бистрі іржуть,
а Ріки мутно течуть,
а небом Пожарин кров— —

ЛАН.

І Д Е М.

Куди ж ми йдемо, моя доле?
 Куди простуємо,—скажи!
 Поглянь на повзшляхове поле:
 На нім лиш сльози, крови море
 Та вбита молодість лежить.
 Яка розкішно-рясно-красна,
 Немов весна в похожій день,
 Немов усмішка тихо-ясна
 В устах закоханих дітей.
 А ти, як кат, її убила,
 І без виині і без причин;
 В сльозах усмішку утопила,
 Зневір'ям серце отруїла
 Й на глум промовила: „спочинь“.
 І ось, як бачиш—спочиває,
 [Немов сповите немовля,
 І снігом голову вкриває
 Завчасно злючена зіма.
 А ти все йдеш, усе прямуєш,
 Сама не знаєш де й пощо,
 Та по сусідах більш гостюєш
 І лучиш у брудне багно.
 Невже сама себе не чуєш?!
 Куди ж ще далі, моя пані?
 Уже темніє... Ось поглянь!
 Пітьмою віє від жупанів,—
 А дрантям не покрити ран...

Ідем! Там перебудем ніч і день,
 А там і смерть може загляне.
 (На котру ми два роки ждем)
 Тоді гарнесенько у ямі
 Поляжем вкупочці... Заснем!..
 Ідем!

18. XI. 22

Бучач.

СТ. РАТИЧ.

ДУХАМ ВЛАДНИХ.

Де ваша рать, Князізська рать закута
 у сталь ясну завзяттям злому криці,
 що йшла з мечем за Донець, Сян і Прут?!
 Із вашої предківської столиці
 потомків нині вам раби женуть!
 Невже ніхто із вас з землі не встане,
 не візьме меч: рабам зробити суд,
 розбить ярмо невольника погане,
 раба, що вольний другим багне пут?!
 Повстаньте ж ви! Лицарські встаньте, дужі,
 на мур плечей іржаву сталь вберіть,
 в потомках встаньте, дужі, аж по Дів!
 І пісню Смерти заспівайте хором,
 рабству на шкіні!
 Під злотосинім Правди омофором
 двигніть братів із сонної калюжі,
 у Волі храм своїх сестер ведіть.—
 Ударьте в крисів дзвін!!

ДОЛЬОРОЗО-ПІАНО.

Схорілі Надії
 — за ручки
 — побрались;
 — стали
 Віночком
 під Віконцем
 Хати
 Рідної—
 Овраженої—
 — : „Прийми,
 — прийми
 Митароньку!
 — Колядувати.
 : Ой, зіроньками—
 Лебедоньками!..
 Землю
 — озарим
 Огнем Пречистим.
 Митарю—
 : Доле!
 Доле—
 : Митарю!..
 Чом голівоньку
 в Серденьку
 — палиш;
 Оченька
 — втопив
 у темний Байрак?
 : Ой, Зіроньками—

Лебедоньками!..
 Землю
 — озарим
 Огнем Пречистим.
 Митарю—
 : Доле!
 Доле—
 : Митарю!..
 Чом
 Твоє Серце
 Пекло
 для Тебе?
 Груди
 отруйні
 Реготом
 Гріха?
 : Ой, Зіроньками—
 Лебедоньками!..
 Землю
 — озарим
 Огнем Пречистим.
 Митарю—
 : Доле!
 Доле—
 : Митарю!..
 — Дай
 Свої Думки
 окрівавлені,
 — охрестим
 Сім'ю
 Молодолітків.
 : Ой, Зіроньками—
 Лебедоньками!..
 Землю

— Озарим
 Огнем Пречистим.
 Митарю—
 : Доле!
 Доле—
 : Митарю!..

— Розцвіте
 Сім'я
 — по Днях бурхливих
 : Гомоном
 Зірок
 Рани

— загоїть.
 : Ой, Зіроньками—
 Лебедоньками!..
 Землю

— озарим
 Огнем Пречистим.
 Митарю—
 Доле!
 Доле—
 : Митарю!..

Ясна Ніченька—
 Слізки
 в Тишині—
 : Тишою
 Нічки
 Душу

вколишем.
 : Ой, Зіроньками—
 Лебедоньками!..
 Землю

— озарим
 Огнем Пречистим.

Митарю—
 : Доле!
 Доле—
 : Митарю!..”

Схорілі Надії
 за ручки
 — побрались,
 — Колядоньками!
 Щедрівоньками!..
 в Душі
 Митаря
 знайшли Притулок.

19.XI.1922 р.

С. ДОВГАЛЬ.

З МОГО ЩОДЕННИКА.

Знімалися останні застави з вулиць. По тротуарах Хрещатика скрипів сніг під ногами козаків, які збиралися до Купецького Зібрання.

Вечір проходив спокійно.

Сподівалися з Подолу „прощального салюту“ від збаламучених робітників.

Находила 10 година.

Це була пора, коли останні частини, що були залишені в ар'єргарді, мусили покидати свою столицю.

* * *

Чорною стрункою смугою вишикувалися сотні.

Стоять, чекаючи команди.

Між сірими мармуровими колонами Ганку стояло дві жінки, сковані одним смутком розлуки.

Іхне ридання похоронним маршем клалося в душі й породжувало болісну тугу.

Думав: „Мої рідні теж лишилися по той бік скам'янілого Дніпра“.

* * *

Проходили вулицями, де ще недавно гучно лунало: „Слава Директорії“.

Проходили біля Музею—Законодавця Української Держави...

Золотий промінь Софії блимнув проти місяця і зник за сірими будинками бульвару.

* * *

Минали останні хати Шулявки.

Перед нами слався широкий шлях Безсмертя.

6 лютого 1919 р.

Р. СКАСЬКИЙ.

По січі до дому вертали жовніри
— орлами —

Родину кохану здалека вітали
думками.

Що сили

спішили

до дому жовніри.

— Ви туди, ми сюди!

За цим лісом ще три гони...

Гей! Справимо похорони

всьому лихові війни!

Через ліс ішли,

— співали...

... Кілько ж щастя вони ждали—
гей..

— Як?!

Ляк

забігав ув очіцях...

— звідси видно все дзвіницю,
де ж нині вона?

А входили до села,

(Тихо, пусто)

. Лиш руїни...)

З болю, горя понімили...

— — — — —

(Зарилися в землю руки.

Стовпом очі стали...)

Гей! жовніри

із розпуки

об мур головами...

П. Омелченко.

Козак Мамай.

ЕВГЕН МАЛАНЮК.

ЧОРНЕ.

I.

Ридай осінній хмаролім!
Труби в туманні небосхили!
Ми, як останні королі,
Повстанням осени поспіли.

Хай буря розщепить наш трон
Під грюкотіння й рокотання,—
Вогонь загублених корон
Блісне в уяві на—останнє.

І буде морок метушні...
І скажуться, і крикнуть очі
В чугунний гуд глухої ночі
Під закрівавлені пісні.

II.

По яких ще дорогах шукати причинної долі?
Перекотиподем блукати в яких степах?
Вітер грає, веселий, хвилюючись по роздоллі.
Від зруйнованих міст розвіває горілий пах.

Заховала перекупка—пам'ять всі сни глибоко,
Тільки будить горілка на чорнім шляху в корчмі,
Ніби в морок душі, в її темний цвинтарний спокій,
Після чарки отрути, влітає соняшний чміль.

І ось все забуваю. Ось все зникає в сутіні...
Зостає лише—рівний профіль, зоряний зір
Та дзєких заграв за плечима Твоїми тремтіння:
Всі примари Твоїї страшної, страсної краси.

Осінь 1921.

БОРИС ГОМЗИН.

ВАМ ПІСНЮ ЗАСПІВАТИ...

Вам пісню заспівати про забутий край?
Забутий Богом мій коханий край?

...Співай-но, кобзо!.. плач... ридай...
...Край серце, біль!.. без жалю край...

...Розкішно там: в обіймах піль веселий гай...
Зеленокучерявий гай-розмай...

...Співай-но, кобзо!.. плач... ридай...
...Край серце, біль!.. без жалю край...

...У небі хмари в оксамитах, наче пух...
А на землі—якийсь несамовитий рух?

Як вихор, гнів зірвавсь!.. і вшух...
Приклякши, плаче світлий дух...

З землі до неба простяглись мільйони рук:
„Пречиста М'яти, заступи, спаси від мук“.

Хай лине звук... хай лине звук!
Хай лине в світ розпуки гук!

Похнюпились—мовчать в'яди веселих хат,
Як рій засмучених тополь—дівчат...

...Мовчїть... мовчїть—там ходить кат...
...Мовчїть—в крові там бродить брат.

Червоні ріки розлились—без ліку втрат,
Все більшає хрестів похилих ряд.

...Мовчїть... мовчїть—там ходить кат...
...Мовчїть—в крові там бродить брат.

1922 р.

М. СЕЛЕГІЙ.

КОСАРІ.

Ось зорею землю взеленило.
 Погруддя сита з жовтим житом кутає блакить.
 Зпід стріх стежками до майданів—
 Тінь гетьманів.
 А з вікон квіти-колачі ударили у дзвони.
 Й пішли.
 І вишикувались в полі.
 (На роздорожжях їх вітали сиві та похилі від
 століть хрести)
 Тай стали всі до бою, як один.
 І косили косарі.
 Сіно сине.
 (На їх молились матері).
 Та вставала
 І зростала
 Сила вража.
 І бадилля заступило шлях.
 І зросилися покоси.

Голі,
 Восі
 Перебрали до рук коси.
 Стали.
 А до їх стіп ціле сито жита.
 Жита жовтого,
 Жита буйного
 дикохмурого.

Залунали дзвони—
 А з вікон—колачі червоні.
 І зичкала на майданах тінь гетьманів.

Тож у темряві ночній
 Люті хвилі дощеві
 Жито збили.
 І не косарів тут сила...
 На великій їх могилі—
 Прапор України.

А. ПАВЛЮК.

З СТАРОГО ЗШИТКУ.

Ішли... Співали:—радість буде!
 І в серце били дзвони лун...
 Але давно байдужі люде
 Порвали кращі із струн.
 За вербами—клонюсь доземно.
 О, вітре!—сонце в очі б'є,
 У серцеві лиш пляма темна,—
 Усе розчавлене моє.
 Нема слів, нема спокою...
 В чугунних ночах тоскний час!
 Ідем байдужою чергою
 Без снів, без барв і без окрас.
 І лиш пожежі—шлях осінній
 Танками тінів в коло днів—
 Ведуть байдуже і незмінно...
 Страшні огні... Докір огніз.

1919. XI.

Ф. КРУШИНСЬКИЙ.

Е П І Л О Г.

(Фрагмент із драми).

Поляна в лісі над Збручем. Просто прогалина, крізь яку помітно рух людей, війська, возів, гармат. Рух то прискіпнується, то повільнішає. Ліс тихо шумить. На поляні стоїть жінка, задивлена в сумну процесію; в руках у неї хліб і образ. Вигляд сумний, виснажений. Подивлюди плаче.

ЖІНКА—(тихо, журливо)—Не пустила б... Ох, не сила! Так сумно й тяжко є без тих, але з ними страшно.. Лиш серцем вони мене люблять.

(Над лісом здіймається полум'я).

Як страшно там горить!.. (В розпачі)—Мій, Боже!.. (Здіймає руки до неба)—Невже ж і Ти не допоможеш? Вже зайнялась пожежа!.. До краю, як та страшна мара, нога ворожана вступає й знов пекельні муки настають... (Простягає руки в бік прогалини)—Діти!.. (Схлипує)—Діти!.. Кого ж голубити я буду?..

(На поляну жваво вибігає хлопчик, у військовій уніформі, з рушницею. Підходить до жінки й тупиться).

Дитино ти моя кохана!.. Надіє ти моя цілюща!.. На тебе все я виглядаю: на ось хліб цей тобі й образ... Не забувай же матір ти ніколи... (Плаче).

(Хлопчик хутко зникає в тому напрямі, відки виходить рух. Жінка хрестить його й повільни-

ми кроками йде за хлопчиком).

Самі найменші вже мені лишилися, найбереже одвічна правда їх!.. (Зникає).

(На поляну виходить троє молодих старшин.

Стають сумні, прибиті).

ПЕРШИЙ—(Тяжко)—Який же знов нам сороч: не встигли навіть стати всім табором... І на тобі! І знов блукання по пустелі, і плакати й тужити по Вітчизні—рабині!..

ДРУГИЙ—І все оце нещастя—невже ж нас не навчить себе хоч поважати трохи? Народ всім жертвує, і терпить, і жде, і мучиться, і вірить... А ми це й оцінити не вміли!..

ТРЕТІЙ—Невже ж повік уділом нашим буде—все інших бачити розпачі, в собі ж назавжди жертву?.. Все гаслам посилала привіт і з гаслами померти?..

(Вдивляються в прогалину).

ПЕРШИЙ—(здумливо)—Яка сумна картина—ідуть усі, похмурились, наче б то ховають!..

ДРУГИЙ—То так пісні прийдешньому співають!..

ПЕРШИЙ—То сум, і сум, і сум кругом!..

ТРЕТІЙ—(бадьоро)—То все западе в душу. І виросте із нього добре насіння; й воно нам принесе й для Вітчизни *спасіння!..

ПЕРШИЙ—(глумливо)—Усе це гарні слова, але користь чекати з них дарма!.. Ціла наша історія—то гидкий ланцюг розбрату й зради, криваві плями на Батьківщині тілі; то чорна совість, наше то зрадження надії!.. Вже й гасла в нас в устах не дзвонять на тривогу!.. (Павза).

Ми вартостей гнилих в особах натворили й діло це велике знову провалили. Коли б всі зрозуміли, що цінність є одна над всі особи, то й певне і нещастя цього не було б!.. (З болем)—

То ж є правда, що до цілі одної змагаєм, чому ж шляхи всі до неї досі не з'єднаєм?..

(Іронічно)—Кожний носить у руці вселік— панацею: хоче зразу залічить всі Вітчини рани; але лихо лиш приносять, гандлюючи нею...

Часу віків пливе не мало, а хвиля лиш одна: її вловить ми мусимо, бо й цінна тим вона...

Прокляті помилки дідів ми мусим кров'ю стерти, щоб нам усім у поросі, як той хробак, не вмерти...

(Натхненно)—Мужайся, Вітчино, в останне: надходить час покути: розпнуть Тебе Твої ж діти!.. Терпіаня й муки замкни у своїх грудях. Воскреснеш, як і Бог, синами незабутий.

(Всі трое з похиленими головами направляються до прогалини. Смеркає. Глуха ніч западає навкруги, а в лісі з'являються зловіщі вогники).

АПОЛОНІЙ ЛИСТОПАД.

ПРИСЯГА.

Учора розмовляли ми цілком логично...

Сьогодні ти не вийшла...

Я крізь вікно дивився тричі

І ти не йшла топольнопишно—

А в серці шкряботили миші.

Тепер вже не секретно,

Що ти пішла другою стежкою

І струнида душа нових пісень мережки

Нервовокулеметю.

Ніколи я тепер на вулицю не вийду,

Клянуся кріпко,

А біля грубки слухатиму вітра,
Впиватимусь, як скрипкою.

Не стану я ніколи край віконця,
Хоч знаю, довго псальмуватиме душа,
А серце віртуозитиме в агоніях—
Тихше—ша!

ІВАН ОЛЬБРАХТ.

П'ЯТИИ АКТ.

Песа на одну дію.

З чеської переклав Л. М.

1922 р.

* * *

У передмові до цієї песи її автор,—відомий ський письменник,—каже, що вона є тепер документом з нулої доби,—коли не боліло питання, чи треба буде рати, але в закутках душ вже народжувалася свідомість, як треба буде вмирати" і в своїм творі автор відкидає шлях угодовства, що спокушує іноді й найміцніших, але ніколи не провадить до ідеалу.

В сучасну добу й у сучасних обставинах нам раїнцям, мусить бути дорогою провіана ідея цього твору.

Лише одне "борітєся" є нашим шляхом до осмислення національно-суспільного ідеалу й тільки він провадить нас до "поборєтє".

А тоді й ми, разом з автором "П'ятого акту" мемо право сказати: "Вірю й знаю, що такої брідкої ідеї ця, ніколи вже на Чехах не буде написано".

X—1922.

Переклад

ДІЄВІ ОСОБИ:

Отаман. Жінка. Пан. Патер. Селянин. II селянин. III селянин. Селянин з глухим голосом. Сумний селянин. Міщанин. II міщанин. III міщанин. Самовпевнений міщанин. Шляхтич. Кат.

Селяне. Міщане. Панський почет. Катіві підручні.

С Ц Е Н А:

В'язниця. Кам'яна постіль, жменя соломи на ній; кварта з водою й буханок хліба. Залізні двері з великим важким замком, що риплять протягом підчас відмикання. Загратоване вікно, й усе останнє так, як було вже багато разів описано докладно авторами школи романтизму й часто бачилося на сценах при виставі історичних п'єс. На могутніх каміннях і в щілинах між ними загниздилася плісень. © тут темно, зіймо й вохко. Ранок.

ЯВА ПЕРША.

ОТАМАН І ПАТЕР.

ОТАМАН ПОВСТАНЦІВ виглядає таким, як завше ми звикли уявляти керівників здавлених повстань і переможених думок. Людина в повних літах, блідий від пережитих мук і скорбот, з гарним густим вусом і сумними очима. Закований.

Патер, О. Кипріян, член'управи Братства Ісусового, теж не порушує усталеної уяви про таких людей. Високий, худий, а очі палають вогнем переконання. Рухи гарних білих рук зрівноважені й театральні.

ОТАМАН—(сидить на постелі, дивиться в землю й підводить очі лише тоді, коли розмовляє з патером.)

ПАТЕР—(стоїть коло нього й говорить)—Розваж сам, чи смієш налятяться, що зглянешся над тобою Господь Милостивий, який буде стояти коло тебе в хвилину смерті й запровадить тебе до Саого царства? Вдалося мені вивести тебе з нетрів невір'я, ти зрікся противної науки слова Божого й науки апостоцької, покаявся й повернувся до лона Церкви. Але для спасіння не вистачає самої віри, знай, що віра без діла мертва є. Світ помину!.. Бо що є світ?..—Середовище марноти, торг зводників, скриня жалів, держава огидного диявола, мандрагора, каша з сичавиці, коловий танець, велика клітка, в котрій замкнено божевільних, багно ведмеже, тіло помину!.. Бо що є тіло?..—Живе багно, жир хробаків, мішок всліякого бруду, побілена труна.

І опісля прийде суд!.. Ох, ви божевільні, що більш боялися людської немилости, ніж суду Божого! Прийде Син Людства і всі янголи з Ним і зберуться перед Ним усі народи. І розділить їх нарізно, як чабан відлучує овець від кіз, і скаже до тих, що ліворуч: «Йдуть від мене, прокляті, до вогню вічного, уготованого дияволу й ягелам його! Горе! Горе!.. Де подівся світ, де слава, де розкоші, де майно, де всі марнощі? Розлетілися!..—Як тінь як сон, як дим... Пекло... Вогонь палає!.. Тіло й душу пронизує... Вічно грить і ніколи не вщухає. Вогняними язиками сягає до вершин і знову по землі плазує, як пес, що ноги панові облизує; весь яростір заповняє й знову ох!.. палить так, що жар земних вогнищ ковальських проти нього як вогонь мальований. А посередині гойдається велетенська потвора й єдині дві слова співає: «вічно, вічно!..» Ох, бієся пекла й зроби, як тобі наказую. Послухай так само, як проваджений жахом послушав ти, коли я навчав тебе віри.

ОТАМАН—Вірю глибоко й упевнено, пан-отче! Але то не був страх, що мене привів до правди. Повіриш, бо мене Бог просвітив.

ПАТЕР — Так, Бог тебе просвітив мною, негідним слугою Своїм, самотою, котру тобі зіслав, мудростю, котрою промовляв перами святих, чиї книги послав тобі до в'язниці, і наказав тобі наочно, що звернув увагу на твоє каяття. Разом з поверненням до віри вивів тебе з темряви підземної сюди, в місце ясне й тихе, де нічого не бажаєш, окрім волі, що є загубою для тих, хто не вміє нею користуватися. Але й воля поверне, коли накаже Бог...

ОТАМАН—Як можна розмовляти про волю, отче? Хіба на майдані теллярі не збивають шибеницю й хіба не чути через камінні стіни дзвінкого відголосу молотків? Чому ж ви самі не принесли мені перед хвилию цієї звістки?

ПАТЕР — (суворо)—Жадець волосок не спаде з голви людини без волі Найвищого. Але навіщо розмовляти про волю? Про душу твою розмовляємо. Многого я в тебе досяг силою Божого слова. Ти відрікався, каючись, і нині проказуєш „Вірую“ й я знаю, що не лише устами, але й серцем прокляв еси архиеретика Гуса, виродків пекла Лютера й Кальвіна й огидну секту пікардську та зрієкся помилок, якими тебе диявол спокушував. Але проте єдиного досягнуто не було. Не визнав мерзогности повстання, котрим керував, не виявив каяття й бажання влади земному панові до ніг, заприсягти на вірність й визнати провини.

ОТАМАН— (робить рух, ніби хотів щось сказати).

ПАТЕР — Мовчи! Мовчи й не вимовляй ані слова, бо знаю, що було б гріхом.—(Його мова стає прудкою й рухи запальними)—Гордість, гордість в тобі промовляє, оманна диявольська, гордість—найстрашніший гріх сатани. І не буде милосердя для гордих!..

ОТАМАН—Наші права...

ПАТЕР— Про права балакаєш, голово гордовита? Про

права—в хвилию, коли я з тобою розмовляю не про права, а про смертельний гріх твоєї душі. Зверхність встановлена Богом! Сам Христос це сказав і святий Павло, вчитель народів; найзапекліші еретики визнають цю істину святу, й невіра Гус у своїм останнім листі те ж визнає. Три роки ждав пан, що прийдеш, перепросиш і даси добрий приклад усім останнім. Три роки я тобі нагадував, прохав і погроз не шкодував. Тоді наказав пан покарати тебе... Кайся... Прийде суд!.. Ні, не буду говорити про те, що може ще тоді, в останню хвилину, викаже пан до тебе милосердя, наколи скорися.

ОТАМАН—Не жадаю милосердя.

ПАТЕР— ... бо що є милосердя пана земного супроти милосердя Пана на небесах? Що смертне тіло супроти нескорельної душі? Не про мінливу облуду, що є мечем у руках злого, клопочуся, лише про твою душу.

ОТАМАН—(тихо)—Кажете, пан-отче, що маю вчинити? Маю власти йому до ніг і сказати: „пане, наші права, королям нам дані, підписами й печатками їхніми ствержені, були лише вітер, королівська присяга—лише брехня; боротьба наша, що провадилася їхніми іменами—лише огидне повстання? Ти, котрий забрав від нас спадщину, ти є правий, ти, що спалив присяги мертвих, пробач нам?“

ПАТЕР— Так, Мусиш власти на коліна перед Паном небесним і паном земним та сказати: „пробач нам, бо ми блудили, пробач нам, бо гордість я влоділа серцем нашим“, є година остання й у хвилию, коли буду складати Богові честь і хвалу, а Суддя мене запитає про душу твою, відповім: „я не винен, Господи!“ Кайся! Памятай про пекло!

ОТАМАН—(довго мовчить, потім говорить тихо)—Бог мені не наказує так вчинити.

ПАТЕР— Брешеш! Бог наказує тобі так учинити і я тобі наказую це іменем Його!.. Ні, ні, я тебе прошу, благаю тебе іменем Господа Христа, іменем спасіння твого; сха-

менися й не відходь зі смертельним гріхом на душі..
Сину мій!..

ОТАМАН—(схиляє голову низько на груди й сидить мовчки)—Буду молитися.

ПАТЕР— Отак, молися з цілим запалом і Він тебе вислухає й збавить від покуси. Бо не можна зволікати. Як схопить тебе кат, а його підручні, в червоних шапках звяжуть твоє тіло й мотуззя боляче вп'ється в твоє тіло, як будуть волокити тебе через ринок до шибениці—тоді вже не буде коли. Смерть тебе очікує міцніша зброєю, як Самсон, що воював на полі Ізраїльському. Дявол прийде. На поперечці шибениці побачив сидячого павича, бо в подобі павича з'являється перед смертю гордовим пташ з розжовреними очима, котрі з різким реготом на тебе упиратиме, з огидними ногами й хвостом, розп'ятим у проклятті барв з поперечки шибениці. Та не буде вже можливості й слово вимовити, бо душа й тіло буде околпена жахом! Кайся й корися, поки є час. Відхожу, бо й інші душі довірив мені Господь, але маю надію, що ще сьогодні дасть тобі Бог нагоду одним словом спокутувати гріх і зберегти душу. (Піднімає цинновий хрест з розп'яттям і наближує до уст в'язня).—Хай же славиться Господь Ісус Христос!

ОТАМАН—(цілує хреста)—Аж на віки вічні. Амінь.

ПАТЕР— З Господом Богом!

ОТАМАН—З Господом Богом!

ПАТЕР— (стукає до дверей)—Відчини! (Невидима рука одчиняє йому зовні).

ПАТЕР— (зупиняється ще в дверях, піднімає хреста високо над головою й кличе)—Молися! (Відходить). 1

(Замок заскрипів, ключі забряжчали. Доноситься лише глухий відгомін кроків патера, що йде коритаром і сходить по сходах. Потім тиша.)

ЯВА ДРУГА.

ОТАМАН.

ОТАМАН—(сидить на постелі, л'кті спер на коліна, а чоло на долоні. Вельми довго так сидить. Зовні чути стлумлений гамір і глухий стукіт молотків об дерево. Потім встає...)

Не можу... Боже, Ти бачиш, що не можу. (Ходить з кутка в куток засмучений і замислений, зір вставив перед собою ген-ген далеко, кудись за вогке каміння стін і далеко за майдан, що гуде під його загратованим вікном. Зупиняється й прислухається до стукоту молотків!)

Тєслярі збивають шибеницю. Юрба навколо вже чекає.. Ну, то що ж? Бог цього хотів і не могло буди інакше... Але що це наговорив отець Кипріян про милосердя? Говорив образами. Вмру... (Знову довго ходить по в'язниці й потім зупиняється) Ні... Не скорюся й не перепрошу. Тиран чекає моєї присяги, бо моє слово має значіння, але друзі також ждуть. Мене зрадою схопили й кинули до в'язниці, але вони живуть... живуть. Є розкидані по хатах сіл і в мійських домах, у зловіщій мовчанці й рішучості, як тоді, а в потайних схованках жител ховають зброю. Сходяться в безмісячні ночі в оддалених місцях краю й лісах, радяться й збираються, точать свої мечі, обковують ціпи й настальовують стріли. Нове повстання підготовляють і нову боротьбу. Мої друзі! Вичікують лише години й керовника. Я, що провадив їх, вже не поверну... вмру... Але прийде другий, муж міцний і великий, нова сила повстане з моєї крові й стара боротьба розпочнеться наново, загуде до вух живих зрадників, за правду, за право, до перемоги й волі... (Глядить вперед і очі його палають). Як то було?.. Ага!.. Ми підняли селян і мійське населення. Боролись за закон Божий і свої права... У вірі помиляля-

ся, це правда, далися обманути себе брехливим пророком. Була помилка в тім, чому вірили... Але права? В цих правах не могло бути помилки! Були списані на пергаминах і в металевих мисочках, завішених на цнурках з сорокатоного шовку, були вліті великі червоні печаті; мали чорне готичке письмо й ініціали, чудові ініціали зі зплітів водносяних і тінювих рис, що будили святий страх і шану... й підписи королів на них були... королів... Заховані були для нас з д'да-правдіа, любили їх, берегли, як око, й не відважувалися про них навіть голосно балакати. Лише в хаті, зібравшись увечері, коли вогонь у печі палав,—вмовляли ми з побожним страхом їхні назви та імена королів, давно померших і оповідали про них тим, хто їх ніколи не бачив. Вже прадіди за них умирали й святість їхньої крові змішалася зі святостю королівських присяг. І ми билися... билися... Як це було тоді?.. Ох! Полум'я хлистало в пітьму ночі, злотне, червоне й синьовате! Гай-гай! порскало й гучало, ширило червону заграву й жерло, жерло ковтало той проклятий палац його рабів, танцювало по кривих стріхах і вежах, а його дрібні бичі смагали боки та стегна голих статуй під балконами, й з радости верещало, реготало, співало лику пісню. Ох, ох! Це було одне вогняне озеро; за тріскаючими вікнами їхніх кімнат одна червона заграва. І там горіли вони! Бийте, вбивайте, жадного не жалуйте! І вони там горіли! Я був отаманом! Я, я! Я збуриа цілу країну, я перший кинув смолоскип, я провадив їх до святого бою за право, за віру, за закон святий проти ворогів і римського антихриста. (Отаман назораз опритоміює... Вертає до памяти й стає обнятий жахом, з широко розкритим очима. Помалу й з жахливим подивом од власних слів, підносить руки до голови й хапається за неї).. Боже!.. (Лише шепче це слово, ніби не може згадати, що сталося).—Святий мій патроне, не залишай мене!.. Грішу... (Його слова згучать одчасем, а об-

личчя має вираз безмежного жаху).—Грішу в годину останню, а молотки теслярів стукотять, стукотять... Боже, змилуйся наді мною! (Наближаються кроки коритарем. Забрязчала в'язка ключів. Ключ входить у замок).

ОТАМАН—Йдуть за мною. (Засув гремить. Отаман з очима впертими на двері посувається помалу до стіни. Тисниться до неї плечима й руками конвульсивно стискає каміння в щілинах стіни...)

Боже, змилуйся над грішною душею моєю!.. Ні, все таки не можна прохати вибачення... Боже, Ти знаєш, що я не винен... Хутко—змирати й треба бути міцним у годину смерті... Отче наш, що єси на небесах, хай святиться ім'я...

(Двері відчиняються).

ЯВА ТРЕТЯ.

ОТАМАН І ЖІНКА.

ЖІНКА — (Зупиняється коло дверей. Двері за нею зачиняються).

ОТАМАН—... Твоє, хай буде воля Твоя як на небі... (дивиться на жінку, не пізнаючи її. Раптом пізнає).

ЖІНКА — (робить кілька кроків наперед і обоє кидаються назустріч)..

ОТАМАН —Кохана моя, кохана!

ЖІНКА — Коханий! (Кладе йому голову на груди й починає тихо плакати).

ОТАМАН— (гладить її коси й дивиться зі зворушенням, яке ще не щезло, кудись уперед, через її голову. Говорить як через сон). Кохана моя! Кохана моя! (Шлує її) — Ну, досить! Не плач, моя любко! Я помирився з усім. Як діти?

ЖІНКА — Ой, як діти?!

ОТАМАН—Здорові?

ЖІНКА — Здорові.

ОТАМАН—Я думав, що за мною йдуть, але не боюся смерті, вмиру, як муж, дітям не треба буде встидатися мене, й ім'я батька вимовлятимуть з гордостю. Справа наша була справедливою, а зістали ми переможеними лише тому, що Бог у цей час не мечем нашим, але кров'ю нашою хоче довести правду.

ЖІНКА—Не говори так! Радісну вістку несу тобі. Та проте так боюся.

ОТАМАН—Радісну вістку?

ЖІНКА—Пан тобі вибачить, наколи скорився.

ОТАМАН—Не жадаю милости! Не хочу!

ЖІНКА—Преси!

ОТАМАН—Ні!

ЖІНКА—Не для себе—для нас преси.

ОТАМАН—Ні, вмиру!

ЖІНКА—(падає раптово йому до ніг і починає ридати: Обіймає йому коліна)—Ой, преси! Преси!

ОТАМАН—(намагається визволитися)—Зрозумій! Не можу!

ЖІНКА—(ще тісніше тупиться до ніг і не пускає)—Не убивай себе й нас! Преси!

ОТАМАН—Маю покорою поставити свою невинність під підозріння! Встань і не допроваджуй мене до злих слів!..

ЖІНКА—(в розпущ). Повстання подолано, криваво здуще; нічого не досягнеш своєю впертстю,—вб'єш лише себе й нас. Усі вже скорилися, обіцяли послух, заприсягли на вірність і було їм вибачено. Все є, як було перед повстанням, ніхто не хвилюється й не думає про опір, усі коло своїх плугів, ремесел і родин. Лише ти, ти в самоті.

ОТАМАН—Валакаєш про земні речі, бо до земного тягне тебе твоя жіноча природа. Коли б навіть я був самотній—сам булу й хочу обстоювати правду аж до смерті.

ЖІНКА—Так ось гсвориш, так нас вбиваєш—мене й

своїх дітей. Не він, якого ти ненавидиш і проти якого провадив боротьбу, є нашим ворогом, але ти, якого ми кохали. Ти, що робиш мене вдовою, а дітей сиротами. гавіщо? Скажи хоч єдину причину й я відйду від тебе з сухими очима. Скажи, що принесеш цим користь старцеві, який заходить від хати до хати за кавалком хліба, скажи, що хоч прибитий зливою колосок підіймеш з землі своєю смертю—не побачиш навіть сльозинки в моїх очах, і я буду гордо зносити печаль свого вдовства й глядіти на плач сиріт по тобі.

Все, за що боролися, пішло марне й позовано. Не знаю, що то було, не розуміюся на тім, але знаю, що воно вмерло. Нічого не буде й нічого не зійде з твоєї крові. А що я буду відповідати дітям, коли запитуватимуть: чому немає в них батька? Заллюся сльозми й ступлю губи, щоби не сказати: „Ваш батько був недобра людина!“ Навіщо хочеш вмирати? Відповідай, коли маєш досить відваги! За-для гордості своїх? Гордош! кохаєш більше, ніж життя, своє ім'я більше, ніж жінку, якої кожне зітхання належало тобі, ніж дітей, котрих я в болісті породила. Іди, йди, послухай мене, благаю тебе іменем нашого кохання, іменем наших дітей, іди, відкинь гордош, скорися, збережи не себе, але збережи нас!

ОТАМАН—Не можу.. Ти помиляєшся, не вибачив би мені ніколи. Й не хоче.

ЖІНКА—Вибачить. Я була в нього.

ОТАМАН—(з жахом) Ти? Ти була?

ЖІНКА—Так! Не боюся твоїх поглядів. Була.

ОТАМАН—Ти?

ЖІНКА—(говорить твердо й упевнено)—Сказав: коли прийде й скориться—вибачу йому.

ОТАМАН—Це... це казав?

ЖІНКА—Так, це казав. Мав більше милосердя до ме-

не, ніж ти.

ОТАМАН—Коли ти там була?

ЖІНКА— Учора. Ходила до отця Кипріяна сповідатися. Просила його часто, щоб дотоміг мені принаймні побачити тебе, й він завжди відмовляв мені до майбутнього. Ходила я до нього радо й часто, бо він ласкавий, подавав мені відомості про тебе, й я в горькій тузі розважалася принаймні відомостями, що ти здоровий, що тобі дали яснішу кімнату й поліпшили їжу. Аж учора сказав мені: „Йди і проси! До нана тебе пустять. Коли прийдеш до міста—то побачиш на майдані шибеницю, але не бійся: буде йому вибачено, наколи послухає мене й тебе. Йде про спасіння його душі*... Так, це також сказав. Так. Не знаю, навіщо це сказав. Пішла я до замку, пустили мене й не боронили мені, впала йому до ніг.

ОТАМАН—Ти... ти?

ЖІНКА— Я прссила Імевем Христа за себе й за невинних дітей.

ОТАМАН—А він?

ЖІНКА—Простить!

ОТАМАН—Розмовляла з ним, бачила його?

ЖІНКА—Ти ніколи його не бачив і це вельми зле, що ти його ніколи не бачив. Він гарний і ласкавий і вся його постава тхне величавстю. Йшла я через його чудові сади, як у казці. Старі дерева стояли там довгими, рівними алеями, а між їх віттям білили ряди статуй, чудових чоловіків і жінок. Усюди були люди й усюди гралися діти, бо він любить дітей, і вхід до його садів є вільний для кожного. Перед брамою замку стояла юрба жебраків, його ялмужник роздавав їм гроші, й вони благословляли його ім'я. Мене провадили ясними коритарами до його покою. Я уявляла собі все цілком інакше.

Уявляла велику кількість двірських, безліч кімнат з колонами, оздоблених золотом, самоцвітами; багато скар-

бів і рідкого посуду; уявляла коминок, у котрім палає заморське дерево. Нічого того не було. Так просто й мило, ніби не на нього звернені очі цілої країни. Це була велика селя, цілком скрина й без оздоб, з велетеньськими вікнами, через які линуло соняшне світло на його сиву голову. Він сидів за столом. І я сказала собі: це він? Хіба можливо, щоб це був той, про котрого я чула стільки злого, кровожер, скупий, віроломний, ворог, здиришник над нашими правами, тиран і неприятель Божий. Який був гарний і постевний. Він старий і волосся в нього біле, як молоко, зі срібним відблиском. Серце в мені тьохкало.

„Чого бажаєш, добра жінко?“— „добра жінко“ сказав мені й звернув до мене свої нагідні блакитні очі; мене в мить залишив страх, і я зрозуміла, що він не образить мене, що він добрий і милостивий. (Плаче).

ОТАМАН— Ні. Не можу (Йде до постелі й сідає на ній)— Не можу. (Хвиля тиші).

ЖІНКА —(вклякає коло отамана й обіймає його. Й голос брентить мягко). Любий, єдиний мій, уступи, змилуйся наді мною. Чекаю тебе. Чекаю вже три роки. І твоє подарство тебе чекає. Що з ним станеться, коли не буде певних рук, які керували б ним. Як би ти лише бачив! Благословення Боже зійшло над краєм, все зелене та розкішне, й земля чекає пана, щоб віддати йому все, що вродила. За селом наливається пшениця; ціла околиця не пам'ятає такого колосу, є густе, з повним колоссям, стебла стоять, як панночки рядочками (я сама її розсівала), й така висока, що людина в ній заховається. Найстарші люди приходять подивитися, хитають головами й хвалять.

ОТАМАН—(сидить нерухомо на постелі, голову спер на руки, а очима вп'явся до жіничних уст).—Оповідай, оповідай! (Це скорше шепче, ніж вимовляє).

КАЖІН.— Цілий довгий лан я насидила її. Торік ми там

мали конюшину; рік був сухий, два місяці навіть теплою росою не зросло, сонце в день пекло, ночі були сухі й земля затверділа, як тік. Та про те трохи вродило, паші нам вистачило, ще й сусідам я могла трохи позичити. Що ж сталося нашим лукам коло потоку під час засухи? Та ні, це кепсько не було й багато краще, аніж того другого року після нашого весілля, того поганого року. Пам'ятаєш? Сто разів за день і за ніч виходив ти засмучений на горбок і ходив, виглядаючи єдиної спасительної хмарки на обрій; скільки я наплакалася вечерами вдома, схилившись над дитячою білизною, яку шила. Пам'ятаєш, мій любий?

ОТАМАН— Так, так, оповідай!

ЖІНКА— За гаєм маємо буряки, на горбках овес, під хатою я насадила моркви, під липою—жменю маку, за стодолою стоїть жито, прекрасне жито, благослови його Боже! А ліси!—Ти ж так їх любив! Не пізнав би тепер своїх лісів. Зрубив так підросли, що навіть зайця не застрелив би, з гай коло дороги вже світяться. І старі ліси теж змінилися. Змогутіли й покращали. Ти тут був без світла й без повітря, а вони ссали силу з ясного сонця й життя з матері землі. Ой, була б забула! Чи пам'ятаєш щепи за льохом, я ще помагала тобі пересаджувати...

ОТАМАН— Оповідай, оповідай!

ЖІНКА— Чотири з них вже торік зародили. Ганнуса сама збирала овечі, ми поклали їх в коморі на полицю, вони там... очікують приходу господаря. Господаре, все твоє—тебе очікує. Чекаємо на тебе; й усе таке красне! Ти ж прийдеш? Сьогодні прийдеш! Сьогодні!

Знаю це на правду, й так яскраво уявляю собі. Йди господарю! Чекає тебе твій дім. Хата вибілена, сволоки свіжо витерто олією й стіл вже накритий до твого приходу. Над дверима й вікнами ми позавіщували вінки. З дітьми плели їх увечері, а вони говорили: „Завтра прийде

тато". Вони в білих сорочечках, такі чистесенькі й раді сьогоднішньому святові, стоять на горбочку за хатою, дивляться в бік міста й чекають. Твої діти. Усі ми очікуємо. Твій дім, твій стіл, наша постіль і мої обійми тебе чекають. Наша весільна кімната пахне яблонею, в ній тихо й гарно.

Й мої уста тужать за тобою. Прийди, любий мій, моя дружино, гарний і добрий, кохаю тебе, кохаю тебе над усе на світі, тужу за тобою... Мій... Мій...

ОТАМАН—(сидить на постелі півлежачки, очі замкнені, а на устах ледве помітний солодкий усміх спогадів.

Потім чути на сходах чиїсь кроки й ключ рипить у замку).

ОТАМАН—(ледве чутно, цілком спокійно й ніби через сон)—Ідуть за мною... Усе марнота... Як сон, як тінь, як дим.

ЯВА ЧЕТВЕРТА.

ОТАМАН І ПРИЯТЕЛІ.

До в'язниці входять бувші повстанці й приятелі отаманові: п'ятеро селян й четверо міщан. Усі стають якось несміло коло дверей; міщане трохи наперед, селяне коло самих дверей.

ОТАМАН—(зі здивованням іде назустріч)—Вітаю вас! **ПЕРЕДНІ**—(подають йому руки й кажуть один по одному)—Здоров був! (Тиша. Всі мовчать. Ім ніби неприємно, що прийшли).

ОТАМАН—(розпачливо посміхається)—Пустили вас до мене?..

МІЩАНИН—Так. Ми просили отця Кипріяна й він замо-

вив за нас слово.

ОТАМАН— Патера Кипріяна?
Павза.

ОТАМАН— Прийняли хреста?

II МІЩАНИН— Прийняли.
Знову тиша.

СЕЛЯНИН З ГЛУХИМ ГОЛОСОМ. Так прийняли.

III МІЩАНИН— І ти прийняв...

ОТАМАН— І я прийняв. (Тихше) Зрозумів, що краще.

Ми помилялися в тім, чому вірили. Не істинно вірили..

СЕЛЯНИН— (з подивом).— Не істинно?

МІЩАНИН— Так, знаємо. Попи розголошували з амвонів, що ти відрікся.

ОТАМАН— З амвонів?

II СЕЛЯНИН— Теж по селах розголошувано через старостів.

СЕЛЯНИН З ГЛУХИМ ГОЛОСОМ— Ми не хотіли вірити... Думали, що нас обманюють. Тому все так.

СЕЛЯНИН— Так, ми не хотіли вірити.

Знову тиша.

МІЩАНИН— Але треба сказати поправді: це впливало; нарід скорше приставав на нову віру й цілими юрбам проказував у костелах „Вірую.“ Не опирався.

СЕЛЯНИН З ГЛУХИМ ГОЛОСОМ— Тому все так.

СУМНИЙ СЕЛЯНИН— Багато крові було пролито за віру. Розгнівався Господь і послав янгола свого... Я відрікся... Відрікся, відрікся... А брата забили. Опирався. Зглянувся над ними Господь і послав йому смерть від драгонської шаблі, а не на границі, як перше казали. Перед током його забили, ранили в голову, коли вели його в кайданах, а він голосно славив Бога. Кров всякла в землю. Тому й названо поле те полем крові аж до цього дня... Брат вже був старий, діти його були на ногах...

А в мене діти маленькі... Я теж проказував „Вірую“ і віддав книги... Єгиптянам подамо руки і Асирійцям, *аби наситили хлібом...

Тиша. Отаман дивиться в землю. Вої мовчать.

ОТАМАН— (робить кілька кроків й знову зупиняється).

Тиша.

ОТАМАН— Шибениця вже стоїть?

СЕЛЯНИН— Стоїть... На майдані.

ЖІНКА— Починає плакати.

ОТАМАН— (ледь посміхається)— Стоїть! Багато народу чекає?

II МІЩАНИН— Багато.

II СЕЛЯНИН— Прийшли тебе попрощати.

ОТАМАН— Куди обернута?

II МІЩАНИН— До виходу. Перед ратушем.

ОТАМАН— До виходу! і прийшли попрощати! Багато!

III СЕЛЯНИН— Де які лише так, подивитися, але попрощати багато!

ОТАМАН— Багато... А що після буде?

(Ніхто йому не відповідає).

ОТАМАН— (Знову ходить по вязниці... Зупиняється й запитує з притиском) А що після буде?

САМОВПЕВНЕНИЙ МІЩАНИН— Не розуміємо, про що думаєш.

II СЕЛЯНИН— Кажуть, що тебе будуть четвертувати.

ОТАМАН— Четвертувати?.. Ні, ні, не про це думаю, але... після, після! Що після буде?

ЖІНКА— (палко)— Чому не відповісте йому? Чому не скажете йому, що буде після того, як кат з ним скінчить, а я стану вдовою, а мої діти сиротами, чому не скажете йому, що розійдетесь з видовиська тихенько по катах, до своїх plugів, ремесел і родин, що навіть не рушиться рука, щоб помститися за нього, що все вже страчено, програно, що все намарно, що вмире за ніщо, що не буде нічого, нічо-

го, нічого! Ви, ви... ви! скорилися, вам вибачено, ви живете, маєте жінок і родини... ви, ви! Чому цього йому не скажете?

ОТАМАН—Ще так?

ІІ СЕЛЯНИН—Що робити?

СЕЛЯНИН З ГЛУХИМ ГОЛОСОМ—Все намарно! Ми програли.

Тиша.

ІІІ СЕЛЯНИН—Кажуть, що пан змилується, наколи скорися.

СЕЛЯНИН З ГЛУХИМ ГОЛОСОМ—Кажуть. Ми не хотіли вірити: думали, що нас обманюють. Але, здається, так вже буде.

ОТАМАН—(повторює питанням):—Чи так?

САМОВПЕВНЕНИЙ МІЩАНИН—Так!

ОТАМАН—А наші права?

САМОВПЕВНЕНИЙ МІЩАНИН—(знижує плечима)...

ОТАМАН—Відповідай, відповідай же! Що ж наші права? Ваші права? Немає вже їх?

САМОВПЕВНЕНИЙ МІЩАНИН—Немає.

ОТАМАН—(з жахом)—Нема? Наших прав, даних нам королями, стверджених присягами мертвих, освячених віками і кров'ю предків, їх немає? Наших прав, списаних на пергаминах, що пережили століття, прав з печатями й підписами немає?

САМОВПЕВНЕНИЙ МІЩАНИН—Печаті було зірвано, а права спалено.

ОТАМАН—Що ж це значить? Вмерли присяги й вмерли імена королів?

САМОВПЕВНЕНИЙ МІЩАНИН—Вмерли! Королі вмирають і приходять інші. Мертві королі багато брешуть. Майже стільки, скільки й живі. Не можна покладатися на королів. І поки живуть, не можна.

СЕЛЯНИН З ГЛУХИМ ГОЛОСОМ—Ні... Королі є ли-

ше королі... і мертві.

ОТАМАН—(до самовпевненого міщанина).

—Ти брешеш! Ти в очі брешеш! Не вмирає королівське слово, віки перебуде, світи перестоїть; не можна знищити присяг, вони існують до кінця світу, а їх слава до віку; немає нічого, що б зменшило їх силу.

САМОВПЕВНЕНИЙ МІЩАНИН—І права старіють. І вмирають з тими, хто не вмів їх боронити. Чи ми позбулися їх з власної провини, чи з чужої, хто знає? Але цього тяжко докопуватися й ніхто не питає про це.

ОТАМАН—Брешеш! (До першого міщанина).—Зможеш ти жити без наших святих прав?

МІЩАНИН—(знижує плечима)...

ОТАМАН—Не в'дповідаєш! (до одного з селян)—А ти? ти?

ІІІ СЕЛЯНИН—(спускає очі додолу й мовчить).

ОТАМАН—(до ІІ міщанина)—А ти?

ІІ МІЩАНИН—(вагаючись)—Не знаю, що в них було написано. Я ніколи не читав їх, письмо було ще зі старих часів і латинське, а я не вчився латині...

МІЩАНИН—Треба повернутися до ремесел і торгу, бо вони гинуть.

СЕЛЯНИН З ГЛУХИМ ГОЛОСОМ—Тяжко буде жити!

ІІ-СЕЛЯНИН—Я теж не знаю, що в них було написано. Але підписи королів на них були... королів; це знаю, сам бачив, на власні очі...

ОТАМАН—(ходить хутко по в'язниці)—Так! Ох, тому так?.. (Зупиняється)—Де Петро Долішній?

СЕЛЯНИН—Спалили його.

ОТАМАН—А Хома гатірний?

МІЩАНИН—Пов'язали.

СУМНИЙ СЕЛЯНИН—Був вільний. Не мав ані жінки ані дітей. І господарства також не мав. Був бідний.

ОТАМАН—А Іван Підгайський?

СЕЛЯНИН—Його повішено.

ОТАМАН—А Іван Рибак?

ДРУГИЙ СЕЛЯНИН—Теж.

ОТАМАН—Всі загинули... Чи загармо?

СУМНИЙ СЕЛЯНИН—Бо ввійшла смерть через вікна
наші, ввійшла в палаци наші, щоб вигубити дітей на пло-
щах і немовлят на вулицях... І я проказував „Вірук“...

ОТАМАН—Задармо загинули?

ЖІНКА—(палко)—Відповідайте ж!

МІЩАНИН—Здається, що задармо.

ОТАМАН—Так! То й я вмиру задармо?

ЖІНКА—Відповідайте ж йому, відповідайте!

Тиша.

ІІІ СЕЛЯНИН—Кажуть, що тебе помилю!

МІЩАНИН—(несміливо)—Перепроси!

ОТАМАН—(хутко підходить до нього)—А ти? Щоб ти
зробиш?

МІЩАНИН—Маю жінку й дітей..

ЖІНКА—Щоб зробив? Не що зробив би, але що зробив,
уже зробив. він, усі зробили, всі, хто тут стоїть, всі!

ІІ МІЩАНИН—Перепроси.

ІІІ МІЩАНИН—Так, перепроси.

СЕЛЯНИН З ГЛУХИМ ГОЛОСОМ—Все було надармо.

СУМНИЙ СЕЛЯНИН—Брата забили драгони.

В замку скрипить ключ.

ОТАМАН—(дивиться на двері)

Хвиля тяжкої тиші.

СЕЛЯНИН—Вже йдуть за тобою.

Селяне відступають від дверей, щоб звільнити доро-
гу й зі страхом оглядаються.

ЖІНКА—(починає ридати).

САМОВПЕВНЕНИЙ МІЩАНИН—(іде повільним кроком до
в'язня, підходить, кладе йому на плече руку й говорить

лагідно й з повагом)—Скорися, може що pomoже. Немає
нічого іншого.

ІІІ СЕЛЯНИН—(шепче)—Вже йдуть.

ЯВА П'ЯТА.

ОТАМАН І ПАН.

Двері відчиняються, входить пан.

ШЛЯХТИЧ—(гукаючи)—Гей, з дороги! Його милость,
ваш пан іде...

ПАН—(входить зі своїм почетом. Між ними є й отець Кип-
ріян).

ПАН—гарний, високий дід з лагідними очима й сивим во-
лоссям. Говорить стиха й поважно, але з гордим притис-
ком на кожному слові. Стає біля входу й мовчки пригля-
дається до присутніх.

ОТАМАН—глядить на нього з пошаном, ніколи не бачив
його перед цим і уявляв його інакшим.

ЖІНКА—(падає панові до ніг)—Змилуйся, пане, змилуй-
ся над ним!

ПАН—Встань, добра жінко!

ШЛЯХТИЧ—(лагідно підійма жінку.)

ПАН—(з цього менту не звертає на неї жадної уваги
Звертається до бувших повстанців)—Розмовляли з ними?

МІЩАНИН—Розмовляли.

ПАН—До схочу?

ІІ МІЩАНИН—нема чого багато балакати.

ПАН—нічого нового, правда? Все при старім?

МІЩАНИН—Все при старім.

ПАН—Ну, ти довго вже тут?

ОТАМАН—Три роки.

ПАН—Так, три роки, час біжить. Принаймні де-який

вплив на тебе зробив. Слухав уважно науки пан-отця. Віруеш у святу церкву всесвітню, значіння святих, відпущення гріхів, воскресення мертвих тілом і вічне життя!

ОТАМАН—Амінь... Вірую!

ПАН—(до бувших повстанців)—Ідіть і оповідайте! Є між вами ще багато таких, які вірують лише устами, а в душі є старими еретиками. Чи так, отче Кипріяне?

ПАТЕР—Цей нарід не такий вже впертий, як був; вже заспокоївся й з не свідомости помиляється, а упертости. Вибач їм, пане!

ПАН—Ви завжди за них промовляєте й завжди виб. чливі, як наказує ваш святий стан, мій добрий отче Кипріяне!

(До повстанців)—Ну, йдіть і оповідайте, що чули.

ОТАМАН—Ідіть і оповідайте!

ПАН—Що щось є. Півроку провадив повстання проти мене.

ОТАМАН—Не проти тебе, пане, а за наші права.

ПАН—А, я у цім є поступ! Але помилявсь. Не було права, за котре ти боровся. Відповідай: було чи не було! На чий боці був Бог?

ОТАМАН—(дивиться йому пильно в очі й мовчить).

ПАН—(до бувших повстанців)—Поможіть йому! Було право, за котре ви провадили повстання? (Обертається до одного з міщан)—Відповідай!

МІЩАНИН—Помилялися. Не було права.

ОТАМАН—Ой!

ПАН—Так, помилялися. Можна вжити й мирного слова.

(До отамана)—Чув?

ОТАМАН—(пригнуто)—Чув.

ПАН—Ну, влякни й присягай на вірність.

ОТАМАН—(дивиться без виразу на оточення. Всі очі звернені на нього. Між ними розпалені як жар очі жінки вливаються в нього. Спинає зір на ній і бачить її напружену постать й уста, що ось-ось крикнуть. Вагається).

ПАН—Ну, хлопе, без довгого вагання!

ПАТЕР—(підніма над оточенням хрест)—Повічність, сину мій!

САМОВПЕВНЕНИЙ СЕЛЯНИН—Присягай!

ОТАМАН—(робить крок вперед, потім зупинився, стожать за ним очима. Жінчині очі палають, а готова кожну мить кинутися вперед).

ПАТЕР—Згадай про Бога!

ОТАМАН—(Іде непевним кроком до пани, вкляк ним і схилиє голову до землі).—

Присягаюся я обіцяю!

Через присутніх перелітає хвиля жаху.

СЕЛЯНИН З ГЛУХИМ ГОЛОСОМ—Ох!

СУМНИЙ СЕЛЯНИН—Марнота марнов і все марно!

ПАН—(до бувших повстанців)—Ідіть і оповідайте! обертається до одного з почету й махає рукою).

ШЛЯХТИЧ—Одчиняє двері. Входить.

КАТ—(в червоному одязі, з підручними).

ЯВА ШОСТА.

ОТАМАН І КАТ.

ШЛЯХТИЧ—(показує катові на отамана)—Хутч! Нарід зовні чекає.

ПАН—(з почетом відходить. Ніхто цього в загальнім злованні не зауважив. З панового почету тут виставив патер, отець Кипріян).

ПАТЕР—Бог тебе просвітив, мій сину, я ти послухав мого наказу. Радуйся й веселися! Не лякайся смерті й молися за мною: „Отче наш, що єси на небесах, хай овиятяться ім'я Твое.“

(Двері є настіж одімкнені. Зовні доходять згуки

дзвону й гудіння бубна. Всі заміли від несподіванки).

ПАТЕР—...хай прийде царство Твоє, хай буде воля Твоя як на небі, так і на землі...

СЕЛЯНИН—Ще зрада!

ІІІ СЕЛЯНИН—Ша! Тихо!

КАТ з підручними беруться до отамана.

ЖІНКА—(хоче кинутися за паном. Але його вже тут немає. Перед дверима стоїть варта. Жінка обертається від дверей до отамана, хоче бігти до нього, але не доходить. Котиться на землю з криком; зомпіла).

ПАТЕР—...хліба нашого повсякденного дай нам сьогодні...

ОТАМАН—(Лише тепер опам'ятався. Уже є звязаний й пручається в руках катів) Ні, ні це був...

КАТ—Дайте мені залізу грушку! (Катові підручні задулюють отаманові уста).

ОТАМАН—Наші права, пра...

ШЛЯХТИЧ—Хутчій!

ПАТЕР—...! відлаути нам провини наші, як і ми прощаємо винуватця нашим...

ШЛЯХТИЧ—Хутчій, тільки хутчій! (Усе скінчено. Отамана звязано).

ПАТЕР—...! не апровадь нас у спокусу, але збав нас від злого. Амінь.

ОТАМАНА—(проводять до виходу).

САМОВПВНЕНИЙ МІЩАНИН—! це було намарно! Біл'кня!

СЕЛЯНИН З ГЛУХИМ ГОЛОСОМ—Відний, бідний!

СУМНИЙ СЕЛЯНИН —! все було намарно!

ПАТЕР—Богородице Діво, радуйся...

Похід відходить. Дзвонить дзвін і гуде бубон.

ПОЛЬСЬКА КРИТИКА ПРО

ПАВЛА ТИЧИНУ.

В органі сучасних польських поетів і естетів „Скамандер“, (ч. XX—XXI, 1922) між іншим читаємо:

„Українська література в особі Павла Тичини придбала геніяльну постать.

Хоч би вже те, що його хист в орудуванні молодю (?) українською мовою, хист, завдяки якого та мова допроваджена до такої незміримої досконалості, що своїм багатством і блиском може рівнятися з мовами польською і російською, хоч би це саме і то воно вже ставить його в ряд найцікавіших і найважливіших сучасних українських письменників.

Питомою ознакою Тичини—це його сполучення елементів, які бере безпосередньо з основ української мови і літератури, від народу,—і елементів дуже великої літературної культури, що спирається на стосунку з французькими і російськими (?) символістами.

Обидва ці елементи, зливаючись, творять прекрасні речі, свіжі й міцні, а при тому такі прозорі, якими можуть бути лише французькі вірші.

У ту форму, ніби в кристалу посудину, налито живої крові жажливої долі України, особливо з останньої доби. І це все тхне незглибимим сумом.

Яка ж велич болю у артиста, а поруч з цим нічого особистого, майже цілковита відсутність еротизму, а тільки те зітхання—„стоїть сторожтер-

заний Київ і двіста—розп'ятий я."

Наскрізь сучасне вживання зоображень, скорочень, ритму,—цілковите опанування форми; в прозі, цілком оригінальний, помімо видимих впливів Рембо, знаходимо нові акценти вживання слів.

Подекуди це натякає Макса Жакоба, але, однакже, має більше свіжости. Звукова композиція тих повних глибокого змісту дрібних прозаїчних творів захоплює своїм незвичайним, у такого молодого поета, майстерством. Але, на превеликий жаль, завдяки цьому, власне, збірка „Замість сонетів і октав" ніколи не зможе бути перекладеною на жадну іншу мову. А хто ж у нас, чи на Заході, ладен читати по українському?"

(Переклад Олекса Карманюк)

Т-ВО ПОМОЧИ ПИСЬМЕННИКАМ ІМ. М. ДРАГОМА НОВА В ТРЕНТОНІ, Н. ДЖ., ПІВНІЧНА АМЕРИКА.

Дня 27 липня м. р. Українці в м. Трентон, Н. Дж. заснували Товариство Помочи Письменникам, якого метою є давати матеріальну поміч українським письменникам, що живуть в нужді на вигнанні в чужих краях в Європі.

До президії т-ва обрані: п. І. Бородайкевич (голова), П. Стадник (заст. голови), В. Гасій (фін. секр.), І. Сабат (рек. секр.), І. Масляк (скарбник). Контрольори: О. Михальчишин і П. Стадник.

Т-во ухвалило, що місячна вкладка до цього товариства має вносити 25 цент.

Т-во розвинуло широку акцію по збору пожертв.

Адміністрація Т-ва Помочи Письменникам ім. Мих. Драгоманова просить усі українські газети й часописи в Півн. Америці, Канаді, Аргентині й Бразилії переддрукувати це повідомлення для поширення ідей, а в Старому Світі для відома інтересантів.

КЛИМ ПОЛІЩУК.

З ВИРУ РЕВОЛЮЦІЇ.

(Фрагменти оповідів про „літературний" Київ, 1919 р.)

І. „МУЗАГЕТ".

„Музагет!"—Звідки він узиявся?—Кажуть, що переш тим була якась „Біла Студія"...

Я в той час редагував „Народню Волю", через що „засів" на лівому політичному крилі у „Лукіянівці". Завдяки цьому більше цікавився справами „Національного Союзу", ніж новітніми змаганнями на полі мистецтва, а тому тільки й знав, що під редакцією Якова Савченка готується до друку якийсь „Літературно-критичний альманах", а під редакцією Мих. Семенка має виходити двотижневик „Універсальний журнал".

Перше і друге цікавило мене, але.. але приходилося співати—„Вже два роки у кайданах"... Ближчої участі в співробітництві взяти не міг...

Перше число „Універсального журналу" з'явилося на передодні повстання Директорії, а друге—коли під Мотовилівкою поліг сотник Черник...

„Журнал" був цікавий не тільки змістом, але й зовнішнім виглядом і, взагалі, обіщав стати для українського читача тим, чим є напр. для польського читача „Тижоднік Ілюстровани".

„Альманах" вийшов з друку під час вступу військ Директорії у Київ. Поза дрібнішими речами О. Слісаренка та Д. Загула, він кістив у собі прегарний „Тремтучий Вінок" Мих. Семенка і чудові критичні нариси про творчість Грицька Чупринки—Якова Савченка. См'ливий виступ Якова Савченка проти застоялості думки „гопачних кри-

тиків і його „розвінчування“ Гр. Чупринки—дуже не сподобалися де кому зі „старих“, в наслідок чого виникли довші суперечки між самими співробітниками і В-во „Грунт“, якому треба завдячувати появу цих видань, знайшлося в „невиразному“ становищі, себ-то, кажучи просто: відомилося продовжувати розпочату справу і так почалася „диференціація“.

Семенко відразу заявив, що він „сам собі течія“ і „відділявся“ в самостійне угруповання „Флямінго“, а інші опинилися на шляхах шукання...

Автор цих рядків і Д. Загуг сиділи якось у редакторській кімнаті „У.Т.А.“ над „депешами“ і, під голосний гомін „слави“, що лунала по всьому Києву на честь „з'єднання двох українських республік“.—говорили про необхідність видання власного, літературно-мистецького часопису.

Друк і папір знайшовся б, співробітники, як казав Загуг,—„Ти, я, вони, а разом уся молодша генерація“...

Важко було підшукати відповідну назву. Перебрали більше сотні найцікавіших „модерних“ слів, комбінуючи з них назву часопису, але все виходило якимись претенсійним, галасливим та „зумисним“. Випадково зійшли на грецьку мітологію, непомітно підійшли до „борів“ і так згадали девять муз, найстарша з яких „пані“ Мусагет стала патроном цього нашого товариства.

Загуг вибрав олівця і на зіпсутому листку „депеші“ каліграфічно написав: „Літературно-мистецький і критичний місячник „Музагет“.

— А чому не Мусагет?—спитався.

— Тому, що Мусагет москалі вивласнили...—„резонно“ відповів він мені.

На другий день у клубі „Родина“ відбулися збори всього товариства, на яких знайомилися з „новою і надійною силою“ В. Ярошенком, який тільки-що видав першу

книжку своїх поезій п.н. „Світотінь“. „Симпатичний студентик“ як назвав його Яків Савченко, відразу зачарував усіх і так став членом нашого товариства.

Збори були чисто революційного характеру. Говорилося більше від серця і було постановлено називати своє товариство тією назвою, яка вже була підібрана для часопису. Поза тим було вирішено утворити літературно-мистецьку „Студію“ й негайно приступити до збирання матеріалу для першої книжки місячника „Музагет“, в програмове завдання якого входило між іншим ще й таке:— „Зягнати в тісний кут старого „Вістника“...

„Йдучи шляхом революції і слухаючи голосу часу,“— подали на руки голови „Високої Директорії“ В. Винниченка „меморандум“, в якому з'ясувалися ідейні цілі товариства й просилося „належно підтримати“...

Директорією була призначена „підтримка“ в формі позички 200.000 карб., яких однаке ніхто не отримав, бо майже всі члени товариства в той час були зайняті журналістичною працею та публікаціями „відбів“, а тим часом сталося так, що Директорія попрощалася з Києвом і перебралася до Кам'яця, а разом з нею подався й Яків Савченко, якому було доручено одержати ту „позичку“...

Тоді-то Мих. Семенко написав своє знамените:

„Сьогодні місто без символістів,
Символісти втікли безкарно“...

Товариство залишилося без „символістів“ і без грошей, але з горю готових праць і твердою вірою в свої сили...

Так стрінули московських „колег“, так змагалися з ними і так при допомозі власника В-ва „Сяйво“ П. Коменданта видали весною 1919 р., першу книжку свого літературно-мистецького місячника „Музагет“, який і до сього дня зостається єдиним у своєму роді зразком українського мистецького видання.

В склад співробітників увійшли майже всі ліпші молодші літературно-мистецькі сили, не виключаючи й театру, але рішучо відмовився ввійти Мих. Семенко, який у той час тримався сліпки „з маленькою групою письменників“ з партії боротьбистів—„Боротьба“.

Редакційна колегія складалася: П. Тичина, Іванів—Меженко, Д. Загуд і В. Ярошенко.

Мистецьке оздоблення першої книжки виконав арт.-мал., проф. Мих. Жук, а другу книжку мав оздобити арт.-мал. Анатоль Петрицький.

Одверта, ясна та безкомпромісова лінія, яку провадив „Музагет“ в ділянці національного мистецтва, спричинилася до повстання гострих суперечок з емісарами офіційного „пролетарського мистецтва“, завдяки чому друкарня „Друкар Польський“, де друкувався місячник, була реквізована для потреб штабу Півдвоїського, папір узято „на учот“, а по за тим усім самих „Музагетців“ мало що не було змобілізовано для примусових робіт, яко „буржуїв“...

II „ФЛЯМІНГО“.

Тим часом Мих. Семенко робив своє діло, яке не можна назвати не корисним. Як годилося „переконаному комуністові“, почав він свою діяльність при нових обставинах перекладом „Комуністичного Маніфесту“ Маркса, „Комуністичного програму“ Вухарина, а закінчив, здається, вже не так давно своєю збіркою „Стерво“. Взагалі-ж, він на протязі самого короткого часу своїми „поезасільними“ та „ревфутпоемами“ опромігся завоювати належне місце майже у всіх офіційних культурницьких установах і так став єдиним певним зв'язком між нами і представниками офіційного мистецтва, що прибули до Києва з Москви через Харків з метою „насадження общечеловеческой культури в пределах Малоросії“...

Серед цих „емісарів мистецтва“ перше місце займав якийсь Валентин Рожицин, потім поет Натан Венгров і В. Коряк.

Перші виступи цих „емісарів“ у Києві були не вдалі. Рожицин виступився заявити, що „української культури нет і бити не может“, через що згодом мусив зникнути з Київського обр'ю, а поет Натан Венгров з приводу Шевченківських свят висловився, що „самое лучшее, чем можно почтить память этого шовиниста, так вистрел около его могилы ряд висельниц“,—проти чого рішучо запротестували не тільки „Музагетці“, але й жидівські письменники групи Бяліка. Коряк спинився в сих ні в тих і стався помирити на ґрунті спільної праці у Відділі Мистецтва при Комісаріаті Освіти, де в той час саме утворювався т. зв. „Всеукраїтком“, в якому мала бути і українська секція.

Можливо, що заходи Коряка були цілком ширі, одначе вони не мали жадного успіху вже тільки через те, що майже у всіх урядових культурницьких інституціях провадилася безоглядна русифікаторська праця, з чим не міг погодитися ні один „Музагетець“. Наслідком цього створилася важке становище взагалі так що майже всі „Музагетці“ перейшли на підлегально існування, що дуже гальмувало власну працю. Вихід з цього знайшов Мих. Семенко, який кинув думку заснування „Проф. Спілки Мистців слова м. Києва“. Правда, цю думку перехопили московські „колеги“, однак до організаційної праці закликали й українських представників, а передовсім—від „Музагету“. Запрошення було прийнято охоче і то через те саме, що наростала нева, чисто духового характеру, але кепська „квестія“, з якою не можна було не рахуватися.

Тепер багато речей з'являтимуться просто смішними, але тоді, коли все „навипередки“ бігло „на лівон“, годі

було розібратися в чомусь і якась організована співпраця всіх культурницьких сил була необхідна.

„Левой! Левой! Кто кричит там—„Прайвой!“—лунало скрізь після московського футуриста Маяковського, що багатьом нашим „молодиком“ здавалося голосом сурми революційного архангела. Отже, йшли „на ліво“, аби не зістатись в „назадниках“, при чому безрозсудно „брали вразок“ зі своїх московських „колег“, навіть тих, що родилися й виростили на Україні, лише писали й говорили по московському. З цим звязцем борювся „Музагет“ і в співпраці з письменниками інших національностей хотів визначити свою творчу незалежність. „Флімінго“, до якого приєднався і талановитий маляр А. Петрицький, шов якраз „на ліво“, але його ініціатива була наразі корисна і для „Музагету.“

III. „ПРОФ. СПІЛКА МИСТЦІВ СЛОВА“.

В „Спілку“ входили росіяне, українці, жида і поляки. Кожен мав свою національну секцію, з голів і секретарів яких творилася Рада Спілки. Першим ділом „Спілки“ було установаження тексту членських посвідчень, який було складено при участі всіх чотирьох Секцій і на чотирьох мовах. Це, здається, була єдиним одна справа, в якій виявилось „співробітництво“ всіх Секцій.—До речі буде сказати, що „Спілка“ користувалася правами всіх проф. союзів і її члени звільнялися від деяких „обязательних работ“. Після того, як членські картки були роздані на руки, Польська Секція кудись запропастилася і в помешканні „Спілки“ ніхто ніколи не бачив ні одного польського члена. Зосталися при праці—росіяне, українці та жида. Спільними силами було впорядковано в помешканні „Літературно-Артистичного клубу“ на Николаєвській вулиці святочний Літературно-Мистецький вечір відкриття „Спілки“, на якому перший раз прилюдно висту-

пали разом росіяне, Українці і жида з творами в своїй рідній мові. Від росіян виступали—Натан Венгров, Генадій Коренев, Макавейський, Зозуля, Лифшиць, Ерінбург і багато інших, з творів яких складалося добрих дві третині всього програму „вечера“. Одна третина належала українцям і жидам. Українці виступили с к р о м н о, але успіх мали п о в н и й. Твори П. Тичини справили просто колосальне враження, не дивлячись на те, що автор по своїй надмірній скромності сам не намілювався виступити і їх читав один з артистів „Молодого Театру“. Глибоке і симпатичне враження справило читання своїх творів інших поетів, з яких особливо сподобався всім В. Ярошенко.

Після того „вечера“ настрої серед „емісарів“ раптово змінявся, змінилось також відношення „Лівих“, ніяково почули себе ті, що мавпували їх і так „Музагетці“ стали до де якої міри „модними“...

„Спілка“ ще впорядкувала де кільки прилюдних диспутів на такі теми, як „Мистецтво національне“ і „Мистецтво світове“, організувала прилюдний „Турнір поетів“, на якому переможцем став „Музагетець“ В. Ярошенко і так звернула на себе увагу офіційних „емісарів мистецтва“, які стали звертатися до „Спілки“ з пропозиціями спільної праці в урядових культурницьких інституціях, де перед тим позасідали різного роду „пролетарські письменники“, імена яких так добре були їм відомі зі шпальт „Чортових Перечниць“ та „Чортових Мельниць“, якими засипався Київський брук в часи Скоропадського.

Для обговорення й вияснення деталей співпраці в урядових інституціях своїх членів, „Спілкою“ були визначені окремі представники, яким дано наказ особливо боронити право „Спілки“ на відкликання свого члена з якої б то не було інституції, як що він буде потрібний для самої „Спілки“. Таким чином гедалося забезпечити себе

від усяких «несподіванок», яких у ті часи було більше, ніж самого діла.

В час цих «переговорів», «Спілка» відкрила для селян та робітників свою «Майстерню Мистецького Слова», працю в якій взяли на себе «Музагетці», «Бяліковці» та група російських поетів—письменників на чолі з Ерінбургом, чим зводилася в нівець «праця» офіційних «Пролеткультів».

Це, властиво, приймусило «емісарів мистецтва» піти на де які уступки на користь «Спілки», і разом з тим звернутися просто до Літературно-Мистецьких товариств з пропозиціями «товариського співробітництва».

Таким чином культуртрегерство до де якої міри було шпоралізоване і до діла приступили свідомі свого чину люди. Штати урядових культурницьких інституцій були значно переформовані, поділ на секції став обов'язковим, засоби для праці секцій склалися з норми пропорціональності і скоро стало так, що українські секції майже у всіх комітетах «Відділу Мистецтв», а також у всіх відділах «Всевидачу», стали головними і найбільш творчими. Останнє було настільки очевидним, що де кому з офіційних осіб видалося підозрілим і вони стали домагатися того, щоби на чолі кожного відділу, чи секції—обов'язково став комуніст. Завдяки тому, що такі «комуністичні голови» справді були голови, праця від того не тільки що не гальмувалася, а ще збільшувалася. І, хто знає, чи не був то найкращий момент для справжньої культурної праці на користь українського народу? Тільки, на жаль великий, цього моменту не відчула більшість нашого товариства (а в тім і я), через що саме стали свідками сучасного безголов'я... Перша спроба культурної «федерації» у Києві під маркою «Проф. Спілки Мистців Слова», безумовно, дала і могла б дати незрівняно більше, як би

ми не вірили в свої мрії і не озиралися б на Кам'янець, де в той час ускладнювалася нова хвороба під нечуваною назвою: «націоналюс апендецітус»...

Люде, що тоді бралися за працю у Києві, як напр. Гнат Михайличенко, Василь Чумак, Іван Ливень і баг. інш. варті були того, щоб їм вірити, але... але тепер можна лише згадувати їх, бо більшість із них уже загинула і то—з вини нашої нерішучості...

Змагаючись за своє право і здобуваючи його, не вміли зберегти його...

IV. „МИСТЕЦТВО“.

Доказом можливості спільної праці мистців з ріжними поглядами і ріжних напрямків назавжди зостанеться літературно-мистецький тижневик Всеукраїнського «Мистецтво», що видавався на протязі двох місяців коштами Відділу Мистецтв при Ком'саріяті Освіти з ініціативи В. Коряка, під начальною редакцією Мих. Семенка і при ближчій участі П. Тичини, В. Чумака, Д. Загула та автора цих рядків.

«Мистецтво» не було часописом «універсальним», а разом з тим мало в собі те, чого не мав «Універсальний журнал». Не було воно «Музагетом», але вмістило в собі «Музагетців». Досить буде згадати прегарну символічну річ Мих. Івченка—«Місто Вмерло», статті В. Тиверця, проф. М. Бурачека і баг. інших.

Легко буде якому небудь «критикові» з над берегів Смотрича сплюгавити першу «футуризу» М. Семенка, що раз у раз стрівається у «Мистецтві», але хай вони самі спробують створити щось подібно-об'єднуюче, що вмістило б в собі «праве» і «ліве» і, разом з тим, не порушило б цілності ідеологічного характеру єднання всіх творчих сил.

„Мистецтво“ — українське, „Зорі“ — російські, „Багінен“ — жидівський, що виходили з маркою „Всеукраїткома“, будуть колись цінним матеріалом для того історика літератури, який схоче освітлити нашу добу й показати вникам горіння нашої непевної віри, що покинула нас на широкому розпутьті. Майбутній історик скаже про те, в яких умовах робилося те все, як важко приходилося змагатися за те, що належить по праву, як напружено працювала в ті дні горстка голодних молодих мистців, в той час як „Корифей“ виспівували за „Веселими столами“ по Віденських кавярнях „Урбані келлер“...

Хтось також мусить згадати про причини трагічної загибелі прекрасного в своїй творчості О. Мурашка, племінного вірою в перемогу робітника над неробами Г. Михайличенка, а при тій нагоді сказати слово про те, як уміють любити свій край і навід оті „смішні футуристи Семенки“, які „мають звичку“ не зважаючи обідати, але завжди, всюди, скрізь і при всяких умовах не хидати своєї праці.

Не забуду і я, як на передодні приходу н а ш и х — в одного боку, а „білих“ — з другого, цей „смішний футурист“ розповів свою коротку біографію і віддав у мої руки „на всякий випадок“ пачку своїх недрукованих творів, будучи готовим на те, на що був готовий Гнат Михайлиленко, В. Чумак і інші. Доля мистців — доля останніх. В. Чумак — з одного боку, а Гр. Чупринка — з другого, однакові жертви політичного крутіства, але обидва вони служили одному богові — Мистецтву.

„Мистецтво“ було спробою служення одному богові і дуже шкода, що воно зосталося тільки спробою, хоч і цікавою...

V. „ЛЪОХ МИСТЕЦТВА“.

Дальшою спробою однання власних мистецьких сил

по різних політичних таборах був „Лъох Мистецтва“, впорядкований по зразку російського „Хлам“-у (Художники, Літератори, Артисти, Музиканти), — що містився на Миколаєвській вул., недалеко „Літер.-Артистичного клубу“.

„Хлам“ був чимсь середнім між т. зв. „живими альманахами“ і „студією“. Що-суботи тут відбувалися літературні вечірки з обов'язковою „чорною кавою“, які стягали всю московську „лісгагельскую братію“ і так робилися чимсь обов'язковим для кожного, бо кожний тут мав нагоду показати себе, побачити інших, а головне — почути й побачити плід товариської творчості за минулий тиждень. Інтимний характер Літературних вечерів так заїмпонував де кому з „Музагетців“, що вони заходилися на власну руку створити подібний клуб український. Випадково яюсь, в сусідстві того-ж таки російського „Хламу“ на Миколаєвській вул., знайшовся досить порядний „погребок“ із чотирьох кімнат і негайно був пристосований для діла. Все помешкання було гарно вифарбовано, причому в найбільшій кімнаті, що заміняла собою „залю“, було зроблено естраду, а стіни прикрашено величезними, на всю стіну, художніми панно Анатолія Петрицького, так що „зали“ уявляла собою надзвичайно затишний куточок, до якого по суботах стреміло молоде й старе, щоб „хоч трохи відпочити душею“... Відкриття клубу відбулося першого мая літературно-музичним вечором п. н. „Веснянки“. Виступали головню „Музагетці“, а крім них де хто з артистів „Молодого Театру“ і молодших письменників групи „Боротьба“. Читані на тому вечері твори згодом були видані Всеукраїткомом окремою збіркою під назвою „Веснянки“. З того часу „Лъох Мистецтва“ стає живим осередком Київського українського літературного життя і на його літературних вечерах можна було бачити від „найправших“ до „найлівіших“, від „наймолодших“ до „найстаріших“.

Картинки:

Михайло Жук стоїть на естраді в чорному сурдугі, з хризантемою на грудях, наче на святі якому. Нахилиючись за кожним словом вперед, наче б хотів упасти на голови слухачів, що з поважними лицами сидять на вигідних креселках, урочисто щадять крізь зуби свої „модерні поези“.

„Зади свинячі блищать на сонцю, як щити“...

— Ф—фе!..—виривається несподівано з останнього ряду...

Жук червоніє і плутається, а слухачі цікаво повертають голови до останнього ряду. Там сидить збентежений чинсь, вічно скромний Тичина.

Жука зміняє Ярошенко. Цей уже без усякого особливого вигляду, а з простим захопленням поста кричить:

„Стис обруч залізний
і поніс у гай!..“

Це подобається майже всім і, під голосні оплески, зникає з естради.

З'являється на місці Ярошенка Лесь Хомик. Розставляє ноги „вилами“ й починає читати віршовані пародії на присутніх тут поетів. Пародії сатиричні, влучні і гострі, як бритва, але це мало кого дошкуляє. Семко в голос пропонує власне „самопоругані“... В залі лунає регіт і панує загальне задоволення... Однак з Хомиком не все гаразд. Останню пародію на свого товариша Кобилянського він ніяк не може закінчити... „Далі все порнографичне“...—каже він якось невпевнено й запитуючо дивиться в очі першого ряду.

— Валляй!—каже хтось від порога, але він все ще топчеться на місці. Раптом приймає свою питому позу й виголошує:

Хай знищить „фіолет“
Білогвардейських щук,

Бо сходить з синих сфер
Легендний Полішук!..“

Мені справді приходилося „сходити“ й читати те що було в одній із кишень мого піджака...

Таких вечерів відбулося де кілька, а втім нідоувся, вечір інсценіровок поезій Тичини в постамоваці Лєся Курбаса.

Пригадую чарівно-дивну й могутню картину.—

„Розцвітайте, луги!—

: я йду—день!..“

Скромний Тичина в куточку зворушено шептає щось, а по його лицю текли сльози.

— Який же він чудовий!—казав тоді про Курбаса. І це була правда.

„Льох Мистецтва“ припинив свою діяльність лише в літку, коли настала спєка. Однак, зроблений ним початок єднання всіх українських мистецьких сил не пропав дарма. Потреба такого єднання стала остільки очевидною, що про це не приходилося навіть говорити.

VI. „МИСТЕЦЬКИЙ ЦЕХ“.

Знову „Музагетці“ взялися за справу. Порозумівшись із професійними спілками—артистичною та малярською, скликали всіх приналежних до літератури та мистецтва на організаційні збори „Мистецького Цеху“.

В невеличкій залі „Молодого Театру“ не було де голці впасти.

— Хто б м'г подумати, що нас така банда?!—дивувався хтось із футуристичного „Флямінґс“.

А тут були майже всі, що творили і любили свою творчість, свято віруючи в її велике призначення; коло сцени все голєна братія: артисти з Лєсем Курбасом на чолі. Далі громада людей з ясними лицами, голєні й з борідками, лисі і з лєвячими гривами: малярі все. Між ни-

ми висока постать Г. Нарбута в білій полотняній блузі, наче дуб той стоїть, а коло нього маленьким грибок видніється постать симпатичного проф. М. Бурачека. Поруч малярів „націоналістичні“ лиця „Музагетців“, а по за ними „революційні“ товариші з „Боротьби“. М. Семенко виліз на якогось стола, що стояв собі коло стіни, розлігся і лихає „флячкою“. — „Він футурист і йому не подобає бути так, як всім“. — „Говорить хтось із тих, що біжать навипередки „на ліво“. Глухо бухикає десь із боку старечий кашель і важко поскрипує розгойдане театральне кресло під представником „Літературно-Наукового Вісника“.

Починається нарада. Головою поет і арт.-маляр проф. Мих. Жук. Говорять артисти:—об'єднатися! Говорять письменники:—обов'язково об'єднатися! Це саме кажуть і маляри конкретно: статут „Мистецького цеху“, його ідейні завдання, права і обов'язки членів. Постановка:—вибрати тимчасову устаночку раду; доручити їй виготовити відповідні матеріали на протязі одного тижня.

— Без ради тепер ніяк не можна...—чується з боку голос Семенка.

Ніхто ніякої уваги. Сьогодні всі серйозні і ніхто не цікавиться ним.

Вибірають Раду. Кожна організація дає свого представника.

Починають обговорювати „Віжучі справи“. Встає Лесь Курбас і тихим голосом говорить:

— Я... панове... товариші... хочу звернути вашу увагу на факт арештування нашого артиста Бондарчука... він уже шостий день у „Чека“ і йому загрожує небезпека...

— Як?! Бондарчук арештований?! чується здивілий.

— Арештований... безнадійно каже Лесь Курбас.— Обвинувачують у співучасті в якійсь повстанчій органі-

зації... Кажуть, кулемета знайшли в нього, хоч це брехня очевидна.

— Негайно скласти колективний протест!—дунає в залі.

Бондарчука всі знають за цілком аполітичну людину, по мимо того—співробітника Всеукр. театр. комітету Відділу Мист. при Комісар. Освіти і тому саме його арешт дивує навіть тих, що з „Боротьби“.

Протест був складений, підписаний і поданий кому слід, але Бондарчук „сам собою викругився“,—як розповідав потім.

Виявилось, що його арештовано за якогось старого кулемета, якого знайшли в театрі по за лаштунками. Гадали, що є в зв'язку з якимись повстанцями і ніяк не хотіли йому вірити, що той кулемет був добутий спеціально для постановки драми В. Винниченка „Між двох сил“... Свідчила вся трупка, протестували організаційні збори „Мистецького цеху“ і все дарма... На щастя, серед „чекістів“ стрінувся якийсь земляк, який і допоміг йому визволитися...

Організаційна праця „Мистецького цеху“ швидко посувалася вперед, але до його відкриття так і не дійшло.— Десь із боку Дарниці доносилася якийсь глухий гуркіт, а від Фастова йшли вісті, що—„йдуть наші“.

І чи до „цеху“ було нам тоді всім, коли надіялися стати незалежними господарями у своїй столиці?...

VII. „ВСЕВИДАТ“

Саме в цей час починав розвивати свою діяльність „Всевидат“, що являвся найбільшим видавничим центром „Радянської України“. Тепер її „ліквідують“, але тоді ще була бодай якась фікція.—Завдяки тому, що на чолі стояла досвідчена і свідомо людина І. Ливень (псевдонім од-

ного „мартовського українця“), праця „Всевидагу“ була поведена по лінії справжнього українства, чим страшно були незадоволені московські „колеги“, які вбачали в цьому „одверту контрреволюцію“.

„Всевидаг“ ділився на декільки відділів, а ті в свою чергу ділилися на декільки підвідділів, праця яких зосереджувалася коло „Редакційної Ради“, більшість членів якої складалася з українців, переважно—„Музагетців“.

В плані Видавничого відділу, помімо дрібних і спеціальних брошурок, було зазначено твори майже всіх старших українських письменників, а в першу чергу—повний збірник творів Івана Франка, якого ще й досі немає виданого.

Художній відділ в низці намічених до видання художніх праць, мав прецеденти „Путеводитель до старой України“, автором якого був колектив відомих майстрів пензля на чолі з проф. О. Мурашком, який являвся головою цього згаданого відділу.

Все це вказувало на творчу перевагу українських культурницьких сил і заблукані чужинці намагалися всіма силами пошкодити їх праці. Помімо нападів у пресі, поза доносима та інсинуаціями, розпочався одвертий похід проти окремих діячів українського мистецтва, невинною жертвою якого був проф. О. Мурашко.—Поліг, бідний, головою на бруквах Львівської вулиці серед білого дня від руки „невідомого матроса“, якого так і не вдалося розшукати, не дивлячись на те, що цією справою зацкавлявся „сам Наркомпрос Шумський“...

Проф. О. Мурашка поховали, його старий друг проф. М. Бурачек написав у „Мистецтві“ теплу згадку про нього і на тім кінець. „Праця“ може, так саме розвивалася б і далі, як би так не оті самі „наші“, або—щоб не гуркотіло щось від Броварів...

Розпочалася мобілізація, а разом з нею і евакуація Протоколи засідань Відділу Мистецтва при Комісії Освіти і протоколи всіх Відділів „Всевидагу“ негайно „виїхали“ до Москви, а решта запало по всіх комініках і так стали чекати рішучого кінця. Сподівалися на перемогу. Запевняли, що „все гаразд“, але одного чудового дня сталося зовсім не гаразд.—З боку Фастева увійшло в Київ військо У.Н.Р., а через Дніпро вдерлися „білі“...

Дні, які пережив тоді Золотоверхий Київ, стануть на довго пам'ятними, бо в ті дні з'явився початок того, що маємо тепер...

Як ганебно опустили Київ „наші“ і як нахабно безчестили його „білі“,—розповість хтось „від політики“, бо ми, що назвали себе „артистами і мистцями“, забрали необхідні речі і подалися на захід, де стояв „непорухнуто твердинею“ старий Кам'янець...

Наші пригоди в дорозі і наші митарства у самому Кам'янці, це остільки багатий матеріал для майбутнього історика Літератури нашої доби, що наразі говорити про це зовсім не випадає...

Для освітлення того періоду в житті і розвою праці—як поодиноких мистців, так і цілих товариств, можна було б написати стільки, скільки за той час надрукувала офіційна „Україна“ передовиць нашого товариша і „символісти“ Якова Савченка, який, вибравшись разом із Директорією,—часу не марнував.

VIII. НЕВІДОМІСТЬ.

Не марнував би часу ніхто з нас, як би не сталося так, що розсипалися по всіх усюдах і тепер ніхто не знає, що хто робить, лише свідомість того, що все-ж такі щось робиться, тішить нас „тут“, а їх „там“, новими надіями на нашу перемогу. Багатьох уже й на світі немає: одні від ворожої руки пропали, других голодний тиф замучив,

а треті розсіялися по всій Україні й поза Україною і так, у невідомості, минають дні і ночі нашого лихоліття. І коли я тепер вирішив згадати бодай здебільшого літературно-мистецьке життя нашої Столиці в першу добу, щоб допомогти майбутньому історикові розібратися в тій складній ситуації нашої духової творчості, що утворилася наслідком загальної непевноти й „отаманського політиканства“. Як би так не було цього останнього, то може ніхто з нас не залишив би України і не пішов би витирати чужі кутки, будучи позбавлений всякого живого зв'язку, крім одного почування духової єдності...

Невідомість, серед якої перебуваємо, є найстрашнішою для всіх нас. Спроби єднання молодих творчих сил, які бачимо в таборах і на еміграції звагалі, зостануться лише спробами і чогось позитивного не дадуть до того часу, поки не буде живого зв'язку з краєм. Відірваність від ґрунту веде до безумовного опустошення душ і про це слід було б подумати тим усім, що не хотіли б зістатися безбатченками...

1922 р., 8/XI.—Львів.

БІБЛІОГРАФІЯ.

А. КОР—СЬКИЙ.

„УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО“, ВИДАВНИЦТВО В БЕРЛІНІ.

Із усіх наших емігрантських осередків берлінська колонія до цієї пори зробила найбільше і найтривніше національне українське діло — вона заснувала і пустила в рух солідне видавничє підприємство, під фірмою „Українське Слово.“

За пару років свого існування видавництво встигло випустити біля 40 об'єктів, з яких чимало мають по 2-3 томи (твори П. Куліша, І. Котляревського, Д. Дорошенка та інші). На особливу увагу заслуговує фірма за прекрасне видання „Кобзаря“. Окрім виданих речей „Укр Слово“ заповідає в майбутньому випустити ще цілий ряд

цінних укр. книжок.

Коректа, брошурування, формат, папір і т. і.— все це солідне і бездоганне. Шкода, що порівняюче високі ціни не дають змоги ширшого розповсюдження книжок цього видавництва.

Іван Герасимович. „Голод на Україні“, видання „Українського Слова“, Берлін, 1922 р.

Книжка має 296 ст. вмістовного друку, розміру малої вісімки. Розділено її на такі відділи:

Част. I. Укр. як житниця Європи.

„ II. Причини голоду на Укр.

„ III. Сучасний стан голоду на Укр.

„ IV. Допомога голодуючим і

„ V. Українська рятуноква акція.

У книжці вміщено біля 40 діаграм, ілюстрацій тощо. Кожне твердження в ній підперто документальними матеріалами, цифровими викладками і цілим асортиментом описів безперечних фактів.

Жадні справоздання, описи й оповідання очевидців про голод на Україні, ні що не в стані дати чогось більш точного, більш вичерпуючого і безстороннього про це нове нещастя нашого загубаючого народу. Це понура й приголомшуюча картина з тієї пекельної дійсності, в яку свідомо й послідовно запроторили москалі населення нашої Батьківщини. Глибину приголомшення й понурости, що линуть з тієї картини, збагнути не можливо, остільки вона талановито представлена у страшній книжці п. Герасимовича „Голод на Україні“.

„Струни“, антологія україн. поезії від найдавніших до нинішніх часів, для вжитку школи й хаги, влаштував Богдан Лепкий. 2 томи. Видання „Укр. Народн. бібліотеки“ і „Укр. Слова“, Берлін. 1922 р.

Саме ім'я впорядчика антології, відомого філолога, поета і громадського діяча, п. професора Богдана Лепкого, дає певну за поруку що до викінченості і досконалості цієї книжки.

І дійсно, в ній читач віднайде все те, що найбільш питомо і яскраво представляє нашу поезію. Перший том обіймає добу від „Слова о полку Ігоревім“ до І. Франка, другий—від І. Франка й до наших днів.

Видано книжку розкішно з артистичним смаком. Вважає нас трошки недотримання академічного правопису і вміщення у І томі, на першій же сторінці, патрета московського графа Мусіна—ушкина. Заслуга його, що він „перший“ віднайшов твір „Слово о полку Ігоревім“, на нашу гадку, не є більшою від заслуги архимандрита Йойла, який ту дорогоцінну річ переховував.

Йоганес Єргензен: „Притчі“, видання Літерат.-видавничого Інститута, Львів, 1922. Переклад Василя Лимниченка.

Небагата на переклади українська література збільшилась новою й гарною книжкою—твором данського письменника Йоганеса Єргензена. „Притчі“ складаються зі збірки оповідань: „Казка про сердешну ниточку“, „Ярмо сонця“, „Альхемик“, „Зерно пшениці“, „Тінь“ „Дикий виноград“, і „Світло в темні“, „Притча про хліб“, „...Мій мир даю вам...“

Провідна ідея всіх цих оповідань—християнський пантеїзм і антиматеріалізм. Де хто називає цей напрямок в сучасн. літературі на Заході „неокатолицизмом“. В прекрасній поетичній формі автор чудово пропагує свої улюблені ідеї. Пропагування таке, правда, трошки шкодить художній і психологічній правді, поетичності тощо. Особливо це стосується до притчі „Тінь“.

У ній письменник малює колізію між поетом—матеріалістом і читачем—його послідователем. Конфлікт кінчається самовбивством послідователя. Перед тим, як читач мав покінчити з собою (викинувся з вікна), він щиро й по совісті висповідався перед поетом й у тій сповіді своїй обвинуватив його в тому, що головний чинник, що пхнув його на самогубство—твори поета—матеріаліста. Поет, що мав настільки людяну вдачу, що впустив до себе пізно в ночі свого трагічного учня (вони обоє бачилися оце вперше), в критичний момент, коли той вискочив на вікно (для того, щоб скопити вділ),—затратив ту людяність і не затримав, не зупинив свого сумного адоранта. Тут бракує психо-

логічного обґрунтування тивявсти поета.

Кращі, а навіть найкращі твори у „Притчах“—це ті, в яких письменник описує природу. До них можемо віднести його „Казку про сердешну ниточку“ і „Зерно пшениці“. Тут він нагадує подекуди друго скандинавця, знаменитого Кнута Гамсуна з його природоописними сонетами. Що ж до неокатолицької ідеології, то поміттю певний вплив сучасних французьких письменників-неокатоликів, як напр. п. П. Клоде, Фаґю, Л. Артю та інш.

Торкаючися перекладу самого,—як це ні неприемно (шановн. перекладчик є одночасно й нашим співробітником),—а все ж таки треба зазначити, що для „Літературно видавничого Інституту“ переклад такою мовою—мусить бути річчю дуже прикрою.

Оті „всьо“ замість „все“—вони самі здатні до розпуки допровадити навіть невибагливого читача.

Далі: „почичався сумрак“ (ст. 22); „вбійчих випарів кітла“ (там же), „Сонце клонилося за вежі й криші міста“ (там же). Чому не „поисмерк“, „сутінки“, чому не „котла“, чому не „дахи“? Видано книжку гарно, на доброму папері, гарними черенками, але брошурування—аби з рук позбутися.

І. Зубенко: „Наші лицарі й мученики“. Збірка перша. Видання Культ.-Освітн. відд. 3-Зал. дивізії. Каліш, 1922.

Цілком новий і ориґінальний спосіб фіксації історичних випадків.

В короткій і зжатій формі, що має вид малесеньких історично-белетристичних оповідання-

чок, автор описав біля сорока цілком певних історичних фактів з недавнього минулого нашої визвольної боротьби. В оповіданнях тих вказується на саме необхідне для задоволення цікавості, як дослідувача—історика, так і звичайного читача.

Книжку добре видано, скоректовано і зброшуровано. Дешева ціна.

Василь Ємець: „Кобза та Кобзарі“, видання „Українського Слова“, Берлін, 1923.

Василя Ємця ми знаємо з часів 17-19 р.р., яко ідейного борця за українську справу, що боровся не тільки з рушницею в руках, але ще й зі своєю грою на кобзі та співом наших розкішних українських пісень.

Книжка дає ряд цінних і конкретних відомостей про кобзу і кобзарів. Гарно написана, рясно ілюстрована і на закінчення має бібліографічний додаток літератури по кобзарознавству З. Кузелі.

Наша Батьківщина Україна. Короткий курс українознавства для козаків, видання Культ.-Освітн. відд. 6 дивізії.

Із самої назви видно, т. мовити б, мету книжки. Обзнайомившись з нею, мимохить починеш відчувати певне задоволення, хоча б уже із за того, що автори книжки чудово досягли свого завдання.

У формі коротких і звязних статтів вони дали ряд закінчених нарисів з різних областей української державности і громадскости. (Земля українська, народ укр., військо, культура, мистецтво, мова, література, державність, церква, кооперація, історичні назви і т. і.)

Складали книжку: хор. Семенів, стр. Марченко, сотн. Битинський, сотн. Костюченко, уряд. Божовський та інш. Битинський і Костюченко дали ще й діаграми, мапку тощо. Книжка має розмір малої 8°, біля 120 ст. друку; написана гарною мовою, прекрасно зброшурована і взагалі видана добре.

ОДЕРЖАНО КНИЖКИ:

- 1) Осип Турянський „Дума Пралісу“, видання „Аполон“, Відень. 1923 р.
- 2) Йоганес Єргензен: „Притчі“, переклад з данського В. Лімниченка, видання „Доброї книжки“, Львів. 1922 р.
- 3) Календар „Що читати“ на 1923 р., видання Літерат. видавничого Інститута у Львові, 1923 р.
- 4) „Нова Україна“ ч.ч.13-15, Прага. 1922 р.

Х Р О Н І К А.

ПОДЯКА.

Ми одержали 100.000 мар. п. jako допомогу журналові та недужим товаришам від Вл. пана проф. Галібея з Коломиї.

Складаємо щирю подяку Вл. панові професорові й усім жертводавцям.
Президія літ.-арт. т-ва „Веселка“.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕАТРАЛЬНОЇ ТРУПИ „ВЕСЕЛКА“.

З ініціативи визначніших акторів нашої сцени і членів літ. арт. т-ва „Веселка“ засновано при вищезгаданому т-ві драматичну секцію, яка організувала трупу під тією ж назвою „Веселка“.

Для першого дебюта трупа дає драм. нарис Черкасенка „Повинен“. Всі прибутки з вистави ідуть на користь сухитників.

Ініціатори трупи є: п.п. Н. Рожнова-Дяденюк, Н. Литваківська, Н. Ардашева, Д. Колесниченко-Скляренко; п.п. М. Горунівич (режисер), В. Дяденюк, А. Ктитарів, В. Плавко, М. Рожнов та інш. До трупи також прилучився драмат. гурток С. Ю. Ш. й інші особи.

ЛІТЕРАТУРНІ ВЕЧІРНИЦІ Т-ВА „ВЕСЕЛКА“

В помешканні редакції журналу „Веселка“ відбувся у січні і лютому б. р. ряд інтимних літературних вечірниць, на яких члени т-ва читали свої твори.

Опісля прочитання творів завязувалися поволи дискусії, що продовжувалися по декільки годин.

Особливо жваві дискусії викликав твір І. Зубенка („Максим“ др. на 3 дії).

До цієї пори встигли виступити І. Зубенко, Чирський (комедія на дві дії „Жінка, на інтер-

нації*) Базилевич (поезії), А. Кор—ський (театральна рецензія) та інші.

ПІДГОТОВЧА ПРАЦЯ ДЛЯ ОБХОДУ ДНЯ УРОДЖЕННЯ І СМЕРТИ Т. ШЕВЧЕНКА.

Для переведення сьогорічних роковин уродження і смерти Т. Шевченка в таборі Каліш вилонилася спеціальна комісія в складі 5 осіб, яка й переводитиме святкування.

Програми святкувань складатимуться зі співів, вистав, деклямацій і рефератів.

Трупа „Веселка“ в перший день свята дає „Назара Стодолю“.

ДРАМАТИЧНІ КУРСИ.

При трупі „Веселка“ організовано скорочений курс драматичної штуки.

23-П б. р. відбулася перша лекція на курсах полкови. Євтимовича.

Бездоганний виклад і фаховий досвід лектора цілком задовольнили аудиторію.

Відповідальний Редактор

Ф. Крушинський.

Художня оздоба журналу під доглядом Петра Омельченка.

ПОЖЕРТВИ НА ЛІТЕРАТУРНИЙ ФОНД „ВЕСЕЛКИ“.

1) Від української громади м. Межиріччя на Люблинщині через п. Зембицького — 25.000 мп.

2) Від А. Падоліста, М. Гриви, Ю. Даргана, М. Сизого 30 корон чеських.

Редакція складає жертводавцям свою щирю подяку.

ПОЖЕРТВА НА ЯЛИНКУ ДЛЯ ІНТЕРНОВАНИХ ЛІТЕРАТОРІВ;

Від громадян м. Олика на Волині; п. О. Онофрійчука, А. Добровольського, Прудиуса, Вандури, Плотника, Кукушки, Д. Добровольського, Городюка, Прохорчука, Кооператива „Громада“ М. М. Онуфрійчука, К. Григорієва, Макарова і П. Загоруйка сорок тисяч сто (40.100) м. п.

Президія літ.-арт. т-ва „Веселка“ висловлює жертводавцям свою щирю подяку.

Видає і редагує колегія: Ф. Крушинський,

І. Зубенко, А. Коршнівський, М. Селегій, Е. Маланюк.

Видавництво „ВЕСЕЛКА“.

— Калш, табор ч. 10. —

ВИПУСТИЛО З ДРУКУ:

1) Літературний місячник „Веселка“	200 мр.
Рік I. I число (розійшлося)	200 „
II „ (розійшлося)	400 „
III „ (розійшлося)	400 „
IV „	500 „
V „	1000 „
IV, VII і VII	1000 „
Рік II. I число	
2) Ф. Крушинський. „Мотря Кочубеївна“, трагедія в 5 актах.	500 „
3) І. Ольбрахт. „Пятий акт“, др. нарис з чеськ. визвольної боротьби, переклав Л. М.	300 „

ГОТУЄ ДО ДРУКУ:

- 1) Є. Маланюк, М. Селегій, М. Осика. „Озимина.“
- 2) Олекса Карманюк. „Максим Свеней“, трагедія на 5 дій (З визвольної боротьби Ірляндії).
- 3) І. Зубенко. „Максим“ (Фрагменти драми), п'єса на 3 дії.
- 4) П. Загоруйко. „Розбита мрія“, драматичний нарис на одну дію.
- 5) „ „ „Порвані струни“, збірка віршів.
- 6) „ „ „Тіни і плач“, збірка новель.
- 7) Олекса Карманюк. „Невідомий“ драм. нарис на 1 дію.
- 8) „ „ „Зрадниця“, др. на 5 дій (Обидві речі з укр. визвольної боротьби останньої доби).

